

Jolita Liškevičienė

Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas

Šv. Antano Paduviečio gyvenimo ir stebuklų freskos Vilniaus pranciškonų bažnyčios lubų skliaute: pirmavaizdžiai ir sumanymo rekonstrukcija

Vilniaus pranciškonų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios tapytas ir neseniai baigtas restauruoti lubų skliautas yra labai svarbus visos šventovės meninis akcentas. Straipsnyje siekiama įvardyti šio šv. Antano Paduviečio gyvenimui skirtą ciklo siužetus ir emblemas, aptarti rašytinius ir grafinius šaltinius, nurodyti galimus pirmavaizdžius, išskleisti jų reikšmes ir emblemų pasirinkimo šaltinius, rekonstruoti programinį šio išplėstinio meno kūrinio sumanymą.

Reikšminiai žodžiai: šv. Antanas Paduvietis, pranciškonai, Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, freskų ciklas, emblemos

Tyrimo kontekstas ir šaltinių apžvalga

Šio straipsnio tyrimo objektas – išplėtotas barokinis lubų skliauto freskų ciklas. Jame ovaliuose kartušuose komponuojamos siužetinės šv. Antano Paduviečio gyvenimo ir stebuklų scenos, jungiant jas su emblemomis ir taip sukuriant vientisą nenutrūkstamą pasakojimą. Analizuojant ir identifikuojant Vilniaus pranciškonų bažnyčios centrinės navos skliauto tapybos ikonografiją, svarbu pabrėžti, kad tai yra išskirtinis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) XVIII a. vid. sakralinės dailės kūrinys – freskos technika tapytų paveikslų ciklas apie šv. Antaną Paduvietį (1 pav.). Kaip pastebėjo šias freskas įdėmiau tyrusi Gabija Surdokaitė-Vitienė, „tokių išplėtotų ciklų su šio pranciškono gyvenimo momentais LDK daugiau nebuvo sukurta. Reti jie ir kitų Europos šalių mene“¹. Tai daro šį ciklą dar vertingesnį visos LDK teritorijos kontekste.

Sudėtinga ir permaininga daugiau nei penkis šimtmečius skaičiuojanti pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo prasidė-

¹ Surdokaitė-Vitienė (2019), 82.

1. Šv. Antano Paduviečio freskų ciklas Vilniaus pranciškonų observantų bažnyčioje.
Pranciškus Nemirovskis, 1773–1780 m. Stasio Latono nuotr., 2023

jimo bažnyčios ir vienuolijos istorija ne vien rodo jos išskirtinį vaidmenį sostinės dvasiniame gyvenime, bet ir atspindi įvairius miestą ir šalį ištikusius kataklizmus ar istorines permainas. Keli XVIII a. (1737 ir 1748 m.) vykę gaisrai sunaikino bažnyčios interjerą, o 1773 m. atstačius stogą, naujai

išmūrijus skliautus ir restauravus vidinę įrangą, ji buvo naujai dekoruota barokinėmis freskomis. XIX a. įvykiai bažnyčios istorijai buvo nepalankūs, ji nukentėjo per 1812 m. karą ir buvo paversta grūdų sandėliu, o po sukilimo 1864 m. uždaryta ir virto archyvu: puošnios lubos uždažytos baltų kalkinių dažų sluoksniu. XX a. pradžioje, Jurgiui Hopenui restauravimo tikslais nuvalius nedidelį plotą kalkių, jos lubų dekoras buvo tarsi naujai atrastas.² Archyvaras Stefanas Rosiakas apie tai rašė laikraštyje „Kurjer Wilenski“ (1933 m. liepos 9 ir 10 d.) ir paskelbė freskų dailininko atributaciją.³ XX a. II pusėje – sovietmečiu – bažnyčia vėl buvo uždaryta ir paversta sandėliu, tačiau jos freskos 1971 m. įtrauktos į Lietuvos dailės paminklų sąvadą (DV 373).⁴ Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, bažnyčia atverta tikintiesiems, o XXI a. pradžioje, perdavus pastatus Lenkijos provincijos mažesniųjų brolių konventualų globon, bažnyčia ir visas statinių ansamblis imtas kapitaliai tvarkyti. Aptariamasis tapytas bažnyčios lubų dekoras jau yra baigtas restauruoti.⁵

Vienas pirmųjų mokslininkų, ėmęsis plačiau tyrinėti pranciškonų istoriją Lenkijoje ir LDK teritorijoje, – pranciškonas Stefanas Kamilis Kantakas, parašęs išsamų dviejų tomų veikalą.⁶ Konkrečiai Vilniaus pranciškonų bažnyčios istorijai pasišventė vienuolis Antonijus Niewiarowski (Antanas Neverovskis), surašęs rankraštinę istoriją apie Lietuvos pranciš-

² Morelowski (1935), 315.

³ Rosiak (1933), 9 ir 10 lipca.

⁴ *Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas* (1973), t. 1, 578; Stankevičienė (1988), 498–499. Daugiau apie tai žr. Surdokaitė-Vitienė (2019), 68.

⁵ Bažnyčios interjeras buvo restauruojamas trimis etapais. Pradžią žymi pirmasis darbų etapas (2013–2015 m.), atlikti kai kurie bažnyčios sienų ir skliautų polichrominės tapybos ir choro galerijos barokinės baliustrados konservavimo ir restauravimo darbai, restauratorius Šarūnas Juršėnas. Antrajame projekto etape (2018–2022 m.) atlikti centrinės navos skliauto konservavimo ir restauravimo darbai, juos atliko restauratorius Dainius Stankevičius, o trečiajame etape (2023–2024 m.) baigti centrinės navos skliauto polichromijos restauravimo darbai, juos atliko restauratorės Siuzana Darjeva ir Rasa Kutkaitė, visus darbus prižiūrėjo menotyrininkas Stasys Latonas. Žr. *Vilniaus pranciškonų vienuolyno pastatų ansamblio [...] ataskaita* (2024). Bažnyčios freskų restauravimas truko beveik 10 metų. Daugiau apie tai žr. <https://www.lrytas.lt/bustas/nekilnojamas-turtas/2024/02/06/news/desimtmeti-trukes-fresku-atnaujinimas-vilniaus-baznycioje-uzbaigtas-kiek-padaryta-uzlenkijos-pingus--30252612>.

⁶ Kantak (1938).

konų konventualų provinciją (nuo 1686 iki 1843 m.).⁷ Tai yra svarbus dokumentas, gerai atspindintis ir ne tik vienuolijos veiklą, bet ir jų materialų paveldą. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugoma ir kitų vertingų šaltinių, leidžiančių geriau pažinti šios vienuolijos materialiosios kultūros palikimą.⁸ Darius Baronas savo tyrimais padėjo pagrindus konvento reikšmei Vilniaus mieste, kankinystės ir pirmųjų pranciškonų kankinių kulto tyrimams⁹, tėvas Marekas Adamas Dettfaffas tyrė Vilniaus pranciškonų įtaką miestiečių dvasiniam ir kultūriniam gyvenimui¹⁰, Ina Kažuro – pranciškonų spaustuvės veiklą¹¹. Kai kurie svarbūs bažnyčios rankraštiniai dokumentai publikuoti¹² arba prieinami skaitmeninėse kolekcijose, o šiam tyrimui itin reikšmingas šaltinis – buvusios pranciškonų bibliotekos knygų sąrašas, kuris leidžia patikslinti kai kurias vienuolijoje turėtas knygas, galėjusias tiesiogiai prisidėti prie konkrečių freskų ir emblemių atsiradimo¹³.

Šios bažnyčios įrangą ir jos freskas menotyriniu aspektu aprašė menotyrininkė Regimanta Stankevičienė, nors tuo metu lubų tapyba buvo nematoma, ją slėpė baltų kalkių sluoksnis.¹⁴ Dailėtyrininkė Aleksandra Aleksandravičiūtė nuosekliau aptarė Vilniaus pranciškonų bažnyčios XVIII a. dekorą, išryškindama dviejų gaisrų nuostolius ir naujus interjero elementus bei jų skulptūrinius ornamentus.¹⁵ Vadove po Lietuvos vienuolynus daug dėmesio ji skyrė pranciškonų bažnyčios istorijai pabrėždama

⁷ Niewiarowski Antoni, *Dzieje Prowincyi Zakonnej Litewskiej Franciszkanow, czyli Braci Mniejszych Konwentualow w krotkiej tresci zebrane od Nastania Prowincyi*, (1686–1843), Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), f. 3, b. 291, prieiga internete: https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/objects/VUB01_000805247.

⁸ *Regestra Expensu Wydanego na Drukarnią Konwentu Wilenskiego* [Vilniaus pranciškonų vienuolyno spaustuvės išlaidų ir pajamų knyga], Vilnius, (1752–1769), VUB RS, f. 5, b. 32415.

⁹ Baronas (2003), 47–59; Baronas (2006); Baronas (2010).

¹⁰ Dettlaff (2008), 11–25; Dettlaff (2006), 54–81; Dettlaff (2003), 265–272.

¹¹ Kažuro (2021), 203–235.

¹² Drėma (2008), 735–763.

¹³ *Katalog Ksiąg w Bibliotece Xiegu Franciszkanow Wilenskich znaydujących się*, 1847, VUB RS, f. 3, b. 144, prieiga internete: https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/objects/VUB01_000801986 [žiūrėta 2023 10 22].

¹⁴ *Lietuvos istorijos ir kultūros paminklų sąvadas* (1988), 498–499.

¹⁵ Aleksandravičiūtė (1996), 151–173.

Švč. Mergelės Marijos (nėščiosios) kultą ir jos aplinką.¹⁶ Šv. Antano Paduviečio freskų ciklą, vykstant pirmiesiems restauravimo darbams, nuodugniau tyrinėjo menotyrininkė Surdokaitė-Vitienė. Savo straipsnyje ji pateikė platų tokių ciklų kontekstą, siekė nustatyti pavaizduotas šventojo gyvenimo ir stebuklų scenas, nors didžiąją dalį lubų skliauto vis dar gaubė baltas kalkių sluoksnis. Vėliau ji publikavo straipsnį ir anglų kalba, jį papildė naujomis įžvalgomis ir identifikavo vis daugiau atidengtų freskų siužetų¹⁷, nors cikle esančių emblemų nenagrinėjo, o pateiktame freskų išdėstymo plane visas jas paliko pažymėtas kryžiuo ženklu tarsi įpareigojimą ateityje imtis tyrinėti¹⁸. Tyrimui itin svarbūs ir kitų LDK buvusių pranciškonų vienuolių istoriniai ir menotyriniai tyrimai¹⁹, siekis užfiksuoti išlikusį pranciškonų paveldą Lietuvoje²⁰. Kalbant apie šv. Antano Paduviečio vaizdavimą dailėje ir jo ikonografiją, itin reikšmingi yra kiti menotyriniai tyrimai: šventojo Antano Paduviečio kulto apraiškos LDK²¹ ar vieno vaizduojamo tipo – šv. Antano vizijos – Kūdikėlio Jėzaus regėjimo paplitimas baroko dailėje²²; šie ir kiti moksliniai tyrimai leidžia geriau suprasti paties šventojo atvaizdų reikšmę kitų Lietuvoje gerbiamų šventųjų kontekste.

Apie šių freskų autorystę taip pat kalbėta nemažai²³, apie ją prabilta XX a. pradžioje, remiantis pranciškono konventualo Niewiarowskio rašyta kronika²⁴. Žinome, kad šį šv. Antano Paduviečio gyvenimo freskų ciklą 1773–1780 m. ištapė marijonų vienuolis Pranciškus Nemirovskis tuometinio pranciškonų gvardijono Antano Karengos kvietimu.²⁵ Tai liudija įrašai: „1773 m. [...] Antanas Karenga, Vilniaus eksprovincijolas ir gvardi-

¹⁶ Aleksandravičiūtė (1998), 388–396.

¹⁷ Surdokaitė-Vitienė (2023), 345–400.

¹⁸ Surdokaitė-Vitienė (2019), 67–104.

¹⁹ Janonienė (2010); *Dangaus miestas* (2023) ir kt.

²⁰ *Pranciškonai Lietuvoje* (2009).

²¹ Janonienė (2016), 390–407.

²² Šurkutė (2010), 211–222.

²³ Klajumienė (2004), 276; Surdokaitė-Vitienė (2019), 73–75.

²⁴ Ina Kažuro, Pranciškono Antonijaus Neverovskio portreto mįslės, prieiga internete: <https://biblioteka.vu.lt/apie/naujienos/1340-pranciskono-antonijaus-neverovskio-portreto-misle> [žiūrėta 2024 10 07].

²⁵ Waldemar Karpuk MIC, *Brat Franciszek Niemirowski (1734–1795) – malarz mariański okresu późnego baroku w Polsce*, prieiga internete: <https://padrimariani.org/en/wp-content/uploads/>

jonas, į bažnyčią ir vienuolyną atvedė ordino marijoną profesą brolių Pranciškų Nemirovskį; jis ištapė visą bažnyčios skliautą virš Didžiojo altoriaus, išpuošą šv. Antano Paduviečio šlove ir stebuklais. Jis ištapė ir vienuolyno fasadą savo teptuko tobulumu, [...] visur perteikdamas puikų tapybos meną.²⁶ Rankraštinėje pranciškonų kronikoje taip pat minima, kad šis dailininkas ne tik ištapė šv. Antano Paduviečio gyvenimo ciklo freskas, bet ir dekoravo kitas koplyčias, bažnyčios fasadą ir paveikslus, kurie papuošė po gaisrų atstatytos bažnyčios interjerą. „1780 m. [...] Feliksas Towianskis [...] pašventino mūsų Vilniaus bažnyčią Mergelės Marijos Ėmimo į dangų titulu, prie jos kampinę koplyčią, gražiai ir tinkamai [...] nutapytą įvairiais simboliniais ženklais, Antanas Karenga [...] užsakė broliui vienuoliui Nemirowskiui.“²⁷ Nemirovskis taip pat ištapė freskas ir ant baigto bažnyčios fasado šv. Pranciškaus, šv. Antano, šv. Bonaventūros, popiežiaus Grigaliaus portretus ir daugelį kitų – „jis nutapė taip gražiai ir skoningai, kad net XIX a. dailininkai stebėjosi tapybos menu“²⁸, o Vilniaus pranciškonų bažnyčioje ir konvente „yra daug jo darbų, Švč. Mergelės Marijos *Magnificat* paveikslai, keletas paveikslų iš šv. apaštalų, šv. Pranciškaus gyvenimo istorijos ir daug kitų jo [sukurtų] darbų“²⁹. Kronikoje net keliose vietose yra pabrėžiamos dailininko ir užsakovo pavardės, stebimasi šių kūrinių dailumu ir dailininko profesionalumu. Kronikoje minima, kad dailininkas paliko ir daugiau kūrinių – ant drobės tapytų paveikslų. Verta atkreipti dėmesį į iki šiol išlikusias dvi didelio formato daugiafigūres tapytas kompozicijas, kurias galime priskirti dailininko Nemirovskio teptukui ir patikslinti jų datavimą. Tai Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčiai priklausiusios drobės „Keturiolikos pranciškonų nukankinimas Vilniuje“ ir „Pranciškonų vienuolių triumfas danguje“, dabar saugomos Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje.³⁰

sites/4/2020/01/2-br-franciszek-niemirowski-1734-1795.pdf [žiūrėta 2024 10 05]; Surdokaitė-Vitienė (2019), 67.

²⁶ VUB RS, f. 3, b. 291 (1686–1843), 96, 353–354.

²⁷ *Ibid.*, 354.

²⁸ *Ibid.*, 96.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ „Keturiolikos pranciškonų nukankinimas Vilniuje“, drobė, aliejus, 100 x 224 cm (Lietuvos nacionalinis dailės muziejus (toliau – LNDM) T-937) ir „Pranciškonų vienuolių triumfas danguje“,

Kronikoje minima, kad šias freskas užsakė Antanas Karenga (1729–1784), buvęs Vilniaus gvardijonas (1772–1778), pats turėjęs meninių įgūdžių.³¹ Greičiausiai jis ir bus meninės programos sumanytojas.³² Lubų skliauto freskų ciklas pirmą kartą minimas ir bažnyčios dokumentuose, apie išskirtinį lubų dekorą užsimenama 1826 m. jos vizitacijoje: „Bažnyčia [...], ant kurios skliauto, nudažyto šviesiai rausva spalva, yra visa [šventojo gyvenimo] istorija nuo jo įstojimo į pranciškonų ordiną iki šv. Antano stebuklų, patirtų per gyvenimą ordine, suskirstytų į 22 skirsnius [temas], ir su jais detalai susieta, vizualiai puikiai perteikta [...]“.³³

Šio tyrimo tikslas – identifikuoti visus šv. Antano Paduviečio gyvenimo ciklo siužetus, nustatyti jų ikonografinius šaltinius ir rekonstruoti patį idėjinės programos sumanymą, klausiant, kaip siužetai kuria pasakojimą, kaip jame įsikomponuoja emblemos ir kaip lubų skliaute sukonstruojama pati freskų ikonografinė programa?

Tekstiniai ir vaizdiniai šv. Antano gyvenimo šaltiniai

Kalbant apie šv. Antano Paduviečio biografiją ir jos įvaizdinimo istoriją, egzistavo keletas pagrindinių literatūrinių šaltinių, kuriais remiantis buvo formuojamas šventojo gyvenimo pasakojimas. Po jo mirties žinomi du hagiografiniai tekstai, formavę biografinį šventojo aprašymą. Vienas pirmųjų – *Vita Prima di S. Antonio*, arba dar vadinamas „Assidua“ (surašytas apie 1232 m.), kitas – brolio Giovanni Rigaldi apie 1260 m. parašytas Šv. Antano gyvenimas (*Vita di Sant'Antonio*), dar vadinamas Rigaldina.³⁴ Šie tekstai suformavo pagrindinius šventojo gyvenimo įvykius, kurie imti vaizduoti dailėje. Pirmą kartą šventojo gyvenimo įvykiai buvo ištaipyti jau XVI a. pr. Šv. Antano brolijos patalpose *Scuola del Santo* prie Šv. Antano

drobė, aliejus, 100 x 223,5 cm (LNDM T-936), priklausę Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčiai. Kūriniai publikuoti: *Pranciškonai Lietuvoje* (2009), 62–65.

³¹ *Lietuvos dailininkų žodynas* (2005), t. I, 150–151.

³² Taip mano ir Surdokaitė-Vitienė (2019), 99, ir Baronas (2020), nors mini ir prie bažnyčios išpuošimo prisidėjusį tėvą Mikalojų Rodzevičių (1730–1793), daugelį metų ėjusį vienuolyno zakristijono pareigas.

³³ VUB RS, f. 4, b. 35801(A2465) (1826), 3v.

³⁴ Gamboso (2012).

Paduviečio bazilikos Paduvoje. Tai 18-os freskos technika nutapytų paveikslų ciklas, kuriame vaizduojamos šventojo Antano gyvenimo scenos ir stebuklai, trys iš jų – ankstyvieji Tiziano kūriniai (nutapyti 1511 m.).³⁵ Tiek minėtoje Paduvos bazilikoje, tiek kitur su šv. Antano veikla susijusių pastatų sienos imtos dekoruoti šventojo gyvenimo įvykiais. Vienas ryškesnių dailės istorijos paminklų – italų renesanso dailininko Girolamo Tessari (apie 1490–1561) Camposampiero vietovėje netoli Paduvos esančioje šventovėje (*Santuario del Noce*) 1530–1540 m. sukurtos freskos, iliustruojančios svarbiausius šv. Antano gyvenimo ir stebuklų momentus.³⁶

Vėliau sparčiai plintant šv. Antano kultui, plito ir daugybė šventojo gyvenimo ir stebuklų aprašymų, kurie kartu su grafiniais atvaizdais formavo dailininko gyvenimo ir atvaizdų kanoną. Nemažai sukurta ir literatūros kūrinių, XX a. keletas jų buvo parašyti ir Lietuvoje arba išverstos į lietuvių kalbą kitų autorių parašytos biografijos.³⁷

Šv. Antano gyvenimas sulaukė nemažai grafinių atvaizdų ar net jų ciklų, daugiausia komponuotų kartu su jo biografija. Vienas tokių ankstyviausių grafinių ciklų yra dailininko Johanno Kauffmanno 52 vario rižinių ciklas lotynų ir vokiečių kalbomis išleistoje knygoje.³⁸ Jame chronologiškai pasakojamas šventojo gyvenimas ir stebuklai, dar jam esant gyvam ir po jo mirties.

Kitas žinomas ciklas – Augsburge dirbusio vokiečių rižytojų Klauberių dinastijos atstovo Josepho Sebastiano Klauberio (1700 arba 1710–1768) graviūros knygai *Vita S. Antonii Paduani, Ordinis Minorum S. P. Francisci Orbis totius Thaumaturgi*³⁹. Ši knyga yra antrasis papildytas šv. Antano

³⁵ <https://www.santantonio.org/it/content/scuola-del-santo-o> [žiūrėta 2024 09 24].

³⁶ <https://santuariontoniani.org/il-santuario-del-noce/> [žiūrėta 2024 08 30], freskos publikuotos Gamboso (2012).

³⁷ Sužiedėlis (1931); Jasenaukas (1939); Vian (1951).

³⁸ [Kauffmann Johann], *Effigies S. Antonij Paduani, prout in Söllheimb prope Salisburgum novo Eidem erecto ac dedicato Sacello a devotis visitatur et impense veneratur = Abbildung des H. Antonii von Padua, welcher zu Söllheimb negst Salzburg in der neu Erhebt u[nd] Ihm Geweihten Capellen von umbligenten örthern andächtig besuecht und ver Ehrt wird*. Abbildung des H. Antonii von Padua Johann Kauffmann, Augspurg, 1699.

³⁹ [Klauber Joseph Sebastian], *Vita S. Antonii Paduani Ordinis Minorum, Magnis Miraculis, Signis, ac Prodigijs Illustrata = Der paduanische Wundersmann in seiner Lebensgröße abgebildet; das ist: das Leben und die Wunderwerke des heiligen Antonius von Padua*. Mit Sittenlehren und

Paduviečio gyvenimo leidimas su 17 graviūrų iš jo gyvenimo.⁴⁰ Apie konkrečių šio ciklo graviūrų įtaką šventojo freskoms Vilniuje toliau kalbama plačiau. Klauberių indėlis į grafikos ir spaudos meną yra labai svarbus dėl jų iliustracijų plitimo po visą regioną ir į kaimynines šalis. Šių iliustracijų papildoma vertė ta, kad kiekvieną jų lydi tekstas, leidžiantis gana tiksliai identifikuoti vaizduojamus siužetus.

XIX a. viduryje buvo sukurtas dar vienas šv. Antano Paduviečio gyvenimo grafikos ciklas – tai vokiečių dailininkų dueto piešėjo Christopho Thomo Schefflerio ir raizytojo Martino Engelbrechto kūrinys. Jis papuošė kunigo Antoniaus Mätzlerio parašytą šv. Antano biografiją.⁴¹ Raižiniai tęsė J. S. Klauberio ciklo vaizdavimo tradiciją, tačiau įtraukė ir tam tikrų naujų siužeto pokyčių ir į šventojo gyvenimą žvelgė kiek kritiškiau, stebuklus vertinant jau Apšvietos epochos kontekste.⁴²

Šiame vokiškos grafikos tradicijos kontekste svarbi ir itališka šventojo gyvenimo pasakojimo ir gerbimo tradicija, ypač Paduvos miesto vaidmuo su konkrečia vieta – Šv. Antano Paduviečio bazilika, kurioje ilsisi šventojo palaikai. Iš šio sanktuarijaus plitę spaudiniai ir jame esantys gausūs jo gyvenimą ir stebuklus liudijantys artefaktai (kūnas, relikvijos, freskos ir kiti dailės dirbiniai) rodo svarbią šventojo gerbimo tradiciją. Tad verta paminėti dar vieną ciklą – Italijos dailininkų Ignazio Colombo (ir jo brolio (?) Antonio Colombo) sukurtą 25 šv. Antano gyvenimo ir stebuklų graviūrų ciklą.⁴³ Jis skiriasi nuo vokiškosios tradicijos savo kompozicijomis, daug siužetų vaizduojami architektūriniame fone.

Andachtsübungen. Zweyte neu verbesserte Auflage, München, 1796, prieiga internete: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10789324?q=Klauber&page=6,7> [žiūrėta 2024 09 28].

⁴⁰ Čia svarbu atkreipti dėmesį, kad tyrime naudojusi vėlyvesniu knygos leidimu, freskų ciklas dailininko Josepho Sebastiano Klauberio buvo sukurtas dar iki jo mirties 1768 m.

⁴¹ [Mätzler Anton, Christoph Thomas Scheffler (invenit et delineavit), Martin Engelbrecht (excudit)]. *Vita Sancti Antonii Paduani, Ordinis Minorum, Magnis Miraculis, Signis, ac Prodigis Illustrata = Lebensgeschichte des heiligen Antonius von Padua. Von Dekan und Pfarrer Mätzler in Offenbach*. Mit 13 Kupfern, Augsburg, 1831, prieiga internete: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10260350?page=1>.

⁴² Stoll (2020), prieiga internete: <https://opus.bibliothek.uni-augsburg.de/opus4/frontdoor/deliver/index/docId/76641/file/schlosser.pdf>.

⁴³ [Azevedo Emmanuelle, Colombo Ignazio, Colombo Antonio], *Vita e miracoli del gloriosissimo taumaturgo Santo Antonio di Padova, edizione nuovissima accuratamente epilogata dalla celebre*

Vilniaus pranciškonų bažnyčios lubų dekorą sudaro ne tik šventojo gyvenimo siužetai, bet ir atskiros emblemos. Taigi ciklas atitinka baroko dailei būdingą ikonografiją, kai šalia gyvenimo scenų komponuojamos ir emblemos, alegoriškai interpretuojamos ir įliejamos į patį pasakojimą. Tad verta kelti klausimą, kaip buvo komponuojamos emblemos, kokiais prasminiais ryšiais jos jungiamos su pagrindinėmis vaizduojamosiomis scenomis? Remiamasi Cornelios Kemp Vokietijoje dekoruotų bažnyčių tyrimu, kuriame aptariamos daugiausia Bavarijos regione emblemomis dekoruotų bažnyčių freskos. Ji pastebėjo, kad emblemos gali būti jungiamos keliais būdais: a) analogijos principu, t. y. palyginimu ar panašumu; b) kompleksinės analogijos principu – turinio palyginimais, t. y. konkretaus įvykio praplėtimas, išrišimas, paaiškinimas; c) aliuzijos principu, kai emblema su šventojo gyvenimo įvykiu sukuria ypač glaudų emblemos ir pagrindinio atvaizdo ryšį.⁴⁴ Verta pasižiūrėti, kokių principu komponuojamos Vilniaus pranciškonų bažnyčios emblemos ir kas jų pagrindiniai inspiracijos šaltiniai?

Pranciškonų bažnyčios lubų dekoru emblemų savotišku raktu tapo paskutinė emblema (15-oji), kurioje vaizduojamas oloje tūnantis liūtas. Ši emblema žinoma iš Laurentijaus Wolfgango Woytto 1727–1730 m. Augsburge parengto emblemų žinyno „Emblemų Parnasas“⁴⁵. Šios knygos principas aiškus – kiekviename puslapyje komponuojama po 12 emblemų, kiekviena jų turi keturiomis kalbomis užrašytą lemą (inskripciją) ir numerį, o kairėje pusėje trumpai paaiškinamas emblemos turinys ir pateikiamas subskripcijos dvielis. Taigi patogus naudotis ir plačiau pagal kalbinį regioną pritaikomas emblemų rinkinys-žinynas, kuriame iš viso yra 1500 emblemų. Kuriant prasminę skliauto dekoru programą buvo pasinaudota ir kitais spaudiniais, saugotais vienuolijos bibliotekoje. Peržvelgę pranciškonų bibliotekos knygų sąrašą⁴⁶, matome, kad joje buvo nemažai žinomų

opera dell abate Emmanuelle de Azevedo adorna di XXV tavole in rame, Padova: Per Valentino Crescini, 1829.

⁴⁴ Kemp (1981).

⁴⁵ *M. Laurentii Wolfgangi Woyttens Emblematischer Parnassus worauf die Musen, ihre Blumen-Lese, zu allerhand Freuden und Trauer-Krèantzten halten [...]* Augspurg: Jeremias Wolf, 1727–1730.

⁴⁶ VUB RS, f. 3, b. 144.

emblemų knygų, tarp jų paminėtinas augustinų vienuolio Filippo Picinelli sukurtas universalus emblemų rinkinys „Mundus symbolicus“⁴⁷ (Nr. 905); jėzuitų teologo Henrico Engelgravės (1610–1670) trijų dalių veikalas „Lucis Evangeliae sub velum Sacrorum Emblematum reconditae“⁴⁸ (Nr. 912) ir šios knygos Antverpeno leidimas „Lux Evangelica...“⁴⁹ (Nr. 1083), garsi jėzuito Hermano Hugo knyga „Pia desideria tribus libris comprehensa“⁵⁰ (Nr. 1631); Johannio Michelio van der Ketteno išsamus simbolių žodynas „Apelles Symbolicus“⁵¹ (Nr. 1698); emblemų tėvu vadinamo Andriejaus Alciato knyga „Omnia Andreae Alciati V. C. Emblemata“⁵² (Nr. 1710); Nicolai Caussini Trecensi „Hieroglyphica, symbola, aenigmata Aegyptiorum“⁵³ (Nr. 2069), tarp jų ir minėta Woytto knyga, pažymėta sutrumpintu pavadinimu „Emblematischer Parnassus“.

Kalbėdami apie Vilniaus bažnyčios dekorą, apsiribosime tik bažnyčios skliauto tapybos tyrimu, nors matome, kad jos dekoras gerokai platesnis: jo yra centrinės navos sienose, koplyčiose, bažnyčios fasade, zakristijoje ir pačiame vienuolyne. Šis ciklas yra baigtinis ir leidžia matyti idėjinės programos visumą. Todėl kalbėdami tik apie lubų skliautą keliame

⁴⁷ Filippo Picinelli, *Mundus symbolicus: in Emblematum Universitate Formatus, explicatus, et tam sacris, quam profanis eruditionibus ac sententiis illustratus: subministrans oratoribus, praedicatoribus, academicis, poetis & innumera conceptuum argumenta*. Coloniae Agrippinae: Sumptibus Hermanni Demen, 1687.

⁴⁸ Lucis evangeliae sub velum sacrorum emblematum recondita (1657).

⁴⁹ *Lux Evangelica in omnes anni dominicas, pars II per R. P. Henricum Engelgrave Societatis Iesu*, Antverpiae: Apud Viduam et Haeredes Ioannis Cnobbari, 1654.

⁵⁰ *Pia desideria tribus libris comprehensa ... Auctore R. P. Hermano Hugone Soc. Iesu*. Antverpiae, Apud Lucam de Potter, in candido Lilio. M. DC. LXXVI.

⁵¹ Ioannis Michaelis von der Ketten, *Apelles symbolicus: exhibens seriem amplissimam symbolorum, poetisque, oratoribus ac verbi Dei praedicatoribus conceptus subministrans varios*. Amstelodami, Gedani: apud Ianssonio-Waesbergios, 1699.

⁵² *Omnia Andreae Alciati v. c. Emblemata: cum commentariis, quibus emblematum omnium aperta origine, mens auctoris explicatur, & obscura omnia dubiaque illustrantur*: per Claudium Minoem, Antwerp: Plantin, 1581.

⁵³ *De symbolica Aegyptiorum sapientia, in qua symbola, aenigmata, emblemata, parabola historicae apologi, hieroglyphica. Ex boro Apolline, Clemente, Alexand. S. Epiphania, Symposio Poeta, cum Notis & Observationibus, itemque Polyhistor Symbolicus et parabolum hist. Stromata Libris XII. Complectens*. Authore R. P. Nicolao Caussino Trecensi e Soc. Iesu. [...]. Coloniae Agrippinae: Apud Ioannem Kinchium sub Monocerote veteri, Anno M.DC.LIV [1654].

2. Pašaukimo scena. Rasos Kutkaitės nuotr., 2024

klausimą, kokiais šaltiniais remiantis buvo sukurtas šis vilnietiškas šv. Antano Paduviečio gyvenimo freskų ciklas?

Šv. Antano Paduviečio gyvenimo ciklas bažnyčios lubų dekore

Visą tapybinį lubų skliautų ciklą sudaro 22 scenos: 5 didieji šv. Antano gyvenimo siužetai, 17-a mažųjų ir 15-a emblemy. Siužetus ir emblemas rėmina rokailių apvadas. Visas lubų dekoras sudarytas iš dviejų dalių – bažnyčios lubų ciklo ir apsidinės dalies ciklo, kurie jungiasi į vieną ištisą pasakojimą: vienas jų skirtas tikintiesiems, kitas – vienuoliams. Pasakojimas pradedamas nuo apsidinės dalies, altoriaus ir eina link išėjimo. Šv. Antano Paduviečio gyvenimo pasakojimą sudaro penkios didžiosios siužetinės freskos, pažymėtos rai-

dėmis (A, B, C, D, E). Kiekvieną jų supa po keturis (arba penkis) papildomus siužetus ir po dvi emblemas, tik pačioje bažnyčios apsidėje emblemy yra daugiau – net penkios, jos ir pradeda pasakojimą. Siužetų išdėstymo schemą žr. šio straipsnio gale – priede.

Vienuolinė freskų ciklo dalis bažnyčios apsidinėje dalyje. Pasakojimas pradedamas pirmąja – „Pašaukimo scena“ (a), kurioje vaizduojamas turtingas portugalų jaunuolis, „vilkintis raudoną sutaną ir trumpą baltą kamžą“⁵⁴, sėdintis prie stalo, apsuptas tam tikros prabangos – gražaus vaizdo už lango su jūros peizažu, ant sienos kabo Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo prasidėjimo paveikslas, prie „kurio mėgo melstis ir kuriai dar vaiku būdamas pasižadėjo visą gyvenimą būti nekaltu“⁵⁵. Ant stalo vaizduojamos

⁵⁴ Vian (1951), 21.

⁵⁵ Sužiedėlis (1931), 6.

3. Tarpeklis tarp uolų. Emblema su lema: *GRATA SILENTIA CAPTAT* („Trokšta malonios tylos“).

Rasos Kutkaitės nuotr., 2024

4. Raudona pagalvė su palmės šakelėmis. Emblema su lema: *SINE SANGVINE VICTOR* („Nugalėtojas be kraujo“).

Rasos Kutkaitės nuotr., 2024

5. Laurų vainikas ant staltiese dengto stalo. Emblema su lema: *PARTA SUDORIBUS* („Pelnytas prakaitu“).

Rasos Kutkaitės nuotr., 2024

knygos ir įrašas *QUO DEUS VOCAT EUNDUM EST* („Kur Dievas šaukia, ten reikia eiti“), paremtas šio jaunuolio gyvenimo aprašymu, kai giliai širdyje jis girdėjo kuždant Dievo balsą: „Iškeliauk kur nors toli!“⁵⁶ (2 pav.). Iš dalies ši scena atskleidžia gimtąjį miestą Lisaboną ir jo kilmę – turtinųjų asmenų šeimoje užaugusį jaunuolį Ferdinandą, būsimą šventąjį Antaną Paduvietį (1195–1231). „Pajutęs savyje pašaukimą vienuoliškam gyvenimui, nesvyruodamas jį pasirinko, nors galėjo būti garbingu Portugalijos karaliaus riteriu, kaip ir jo tėvas.“⁵⁷ Šio pašaukimo scena pradedamas pasakojimas apie šv. Antano pašaukimą ir išbandymus. Pašaukimą ir atsidavimą eiti Dievo keliu simbolizuoja ir penkios pirmosios emblemos. Per centrinę ašį komponuojama 1-oji emblema (E1), kurioje vaizduojamas tarpeklis tarp uolų, su lema: *GRATA SILENTIA CAPTAT* („Trokšta malonios tylos“) (3 pav.). Žinome, kad priėmęs įžadus jis apsigyveno Koimbroje, Alyvų kalvoje, kuri „skendėjo taikoje, šviesoje ir tyloje“⁵⁸. Dešinėje pusėje emblemo-

⁵⁶ Vian (1951), 37.

⁵⁷ Sužiedėlis (1931), 7.

⁵⁸ Vian (1951), 67.

6. Laurų vainikas ant stalo.

Emblema su lema *Legitime certantibus* („Teisingai kovojantiems“) iš Woytto knygos *Emblematischer Parnassus* (1728), t. 2, nr. 22, 7. *Archive.org* nuotr.

7. Užversta knyga ant staltiese dengto stalo.

Emblema su lema: *PRIMUS QUI ARCANA DETEXIT* („Pirmas, kuris atskleidė slėpinius“).

Rasos Kutkaitės nuotr., 2024

je vaizduojama raudona pagalvė, ant kurios padėtos palmės šakelės (E₂), su įrašu: *SINE SANGUINE VICTOR* („Nugalėtojas be kraujo“) (4 pav.). Šia emblema liudijamas Antano šventumo kelias – jis kovojo „nekruiną“ kovą, t. y. įveikė save, savo aistras ir tokiu būdu tapo šventuoju. Trečioje emblemoje (pirmosios kairėje) (E₃) ant staltiese dengto stalo vaizduojamas laurų vainikas su lema: *PARTA SUDORIBUS* („Pelnytas prakaitu“) (5 pav.). Tai šlovės vainikas, kuris buvo pelnytas sunkiu darbu ir atsidavimu Dievui. Ši emblema žinoma iš Woytto knygos su lema *Legitime certantibus* („Teisingai kovojantiems“)⁵⁹ (6 pav.). Kitoje emblemoje (E₄) vaizduojama užversta knyga ant staltiese dengto stalo su lema *PRIMUS QUI ARCANA DETEXIT* („Pirmas, kuris atskleidė slėpinius“). Ji liudija gerą Šventojo Rašto pažinimą, apsiskaitymą ir pamokslavimo ugnį (7 pav.). Penktoji lubų dekoro emblema nėra išlikusi (E₅), tačiau taip pat turėjo būti susijusi su šv. Antano Paduviečio vienuolystei tinkamomis dvasinėmis savybėmis ir jo troškimu evangelijos tobulumo. Gal tai buvo degančios širdies simbolis, būdingas šv. Antano ikonografijai ir jo sakytams pamokslams?

⁵⁹ Woytt, *Emblematischer Parnassus* (1728), t. 2, emblema 21, 7.

Pagrindinis pasakojimas išplečiamas didžiojoje scenoje (A): „Šv. Antano apsisprendimas stoti į mažesniųjų brolių ordiną“ (8 pav.). Lemtingas lūžis įvyko Šv. Kryžiaus vienuolyno bažnyčioje Koimbroje, kai iš misijos Maroke buvo pargabenti penki pranciškonų misionierių kankinių kūnai. Būsimas šventasis užsidedė Evangelijos skelbimo troškimu ir matė save aukojantį misijoms, tad apsisprendė palikti regulinių kanauninkų ordiną, nevykdantį misijų veiklos. Nors biografai pabrėžia vienuolio kankinystės

8. Šv. Antano apsisprendimas stoti į mažesniųjų brolių ordiną.

Stasio Latono nuotr., 2024

troškimą, tačiau šventąjį dar labiau galėjo paskatinti noras skelbti Dievo žodį – ir tam jis turėjo pakankamą išsilavinimą. Gavęs vyresnybės leidimą, vienuolis 1220 m. perėjo į pranciškonų ordiną ir pasivadino Antanu. Freskoje ši scena iliustruoja du veiksmus – jo paties apsisprendimą, kai vilkėdamas baltą augustinų ordino abitą jis stovi ant laiptų ir laiko ištiesęs rankas, ir to apsisprendimo priežastį: tolumoje vaizduojami laidotuvių procesijoje nueinantys pranciškonų vienuoliai, nešantys kankinių kūnus. Šią sceną atpažįstame iš 2-osios Klauberio ciklo graviūros su įrašu apačioje: *S. ANTONIUS, exemplo quinque SS. Martyrum Ordinis Minorum*,

9. Joseph Sebastian Klauber, graviūra iš kn.: *Vita S. Antonii Paduani...* (München, 1796),
il. 2. München, Bayerische Staatsbibliothek, Asc. 605 k-20.

10. Šv. Antano pranciškonų abito įvilkimas.

Rasos Kutkaitės nuotr., 2024

11. Šv. Antano darbas vienuolijos virtuvėje.

Rasos Kutkaitės nuotr., 2024

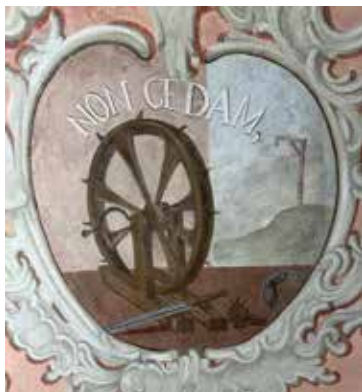
Martyrium desiderans, Sancti Francisci Instituto initiatur („Šv. Antanas, sekdamas penkių mažojo ordino kankinių pavyzdžiu ir trokšdamas kankinystės, apsisprendžia stoti į Šv. Pranciškaus ordiną“)⁶⁰ (9 pav.). Kai kuriais šio ciklo raižiniais iš dalies buvo sekama kuriant Vilniaus pranciškonų bažnyčios freskas. Ši scena glaudžiai susijusi ir su kita freska, ištapyta liUNETėje (b) – „Šv. Antano įvilktuvės“, kai baltasis abitas keičiamas į pilkąjį (10 pav.). Panašiai įvilktuvės vaizduojamos ir Colombo graviūroje.⁶¹ Kita freskų liUNETėje esanti scena (c) – „Šv. Antano darbas vienuolijos virtuvėje“ – išplečia pasakojimą ir iliustruoja Antano sunkų darbą vienuolijos virtuvėje (11 pav.). Pagrindinę sceną šonuose papildė dvi emblemos. Į kairę nuo centro yra emblema (E6), kurioje vaizduojamas link tekančio šaltinio bėgantis elnias su lema: *UT CITIUS* („Kuo greičiau“) (12 pav.). Emblema nurodo vienuolystės kelią, galintį numalšinti pasišventusio Dievui gyve-

⁶⁰ Klauber, *Vita Sancti Antonii Paduani*, il. 2.

⁶¹ [Azevedo Emmanuelle, Colombo Antonio, Colombo Ignatio], *Vita e miracoli del gloriosissimo taumaturgo Santo Antonio di Padova* (1829), il. 3.

12. Link šaltinio bėgantis elnias.
Emblema su lema: *UT CITIUS* („Kuo greičiau“).
Rasos Kutkaitės nuotr., 2024

13. Kankinimo įrankiai. Emblema
su lema: *NON CEDAM* („Nepasiduosiu“).
Rasos Kutkaitės nuotr., 2024

nimo troškimą. Priešingoje scenos pusėje (E7) – emblema su lema *NON CEDAM* („Nepasiduosiu“), simbolizuojanti sunkų neturto ir kantrybės kelią, nes joje vaizduojami įvairūs kankinimo įrankiai – kankinystės ratas, durklas, sutrauktos grandinės, plaktukas ir kiti, o antrame plane pavaizduotos kartuvės (13 pav.).

Dvi mažosios siužetinės scenos yra susijusios su Atgaila. Vienoje jų (d) vaizduojamas pėdos nukirsdinimas, o kitoje scenoje (e) – tos pėdos stebuklingas prigydimas (14–15 pav.). Šis Antano stebuklas aprašomas taip: „Kartą atsitiko, kad vienas Paduvos žmogus, vardu Leonardas, atlikdamas išpažintį šv. Antanui, tarp kitų nuodėmių pasakė, kad koja taip spyręs savo motinai, jog ji pavirtusi ant žemės. Šventasis jį bardamas šitaip pasakė: „Koja, kuri spiria savo tėvui ar motinai, tuojau turi būti nupjauta.“⁶² Jaunuolis, supratęs pamokslą paraidžiui, nusikirto ją. Jo motina, pamačiusi sūnų su nupjauta koja ir sužinojusi priežastį, nubėgo šaukdama į vienuolyną. Šventasis, tinkamai pasiteisinęs, tuojau nuėjo pas nu-

⁶² Guidaldi (1939), 72.

14. Jaunuolio pėdos nusikirsdinimas. Rasos Kutrakaitės nuotr., 2024

15. Stebuklingas jaunuolio pėdos prigydyimas. Rasos Kutrakaitės nuotr., 2024

kentėjusį ir, pamaldžiai pasimeldęs, pridėjo prie blauzdos nupjautą koją, ją peržegnojo ir paglostė. Koją tuojau sugijo, tartum nieko blogo jai nebuvo atsitikę. Panašų siužetą matome ir Klauberio graviūroje⁶³ (16 pav.).

⁶³ Klauber, *Vita Sancti Antonii Paduani*, il. 10.

16. Joseph Sebastian Klauber, graviūra is kn.: *Vita S. Antonii Paduani...* (München, 1796), il. 10.
München, Bayerische Staatsbibliothek, Asc. 605 k-20.

Šiuo siužetu plėtojama sąžinės ir atgailos sakramentų svarba pranciškonų dvasiniame mokyme.

Antroje didžiojoje scenoje (B) vaizduojamas „Šv. Antanas, sakantis pamokslą vienuolyne susirinkusiems broliams“ (17 pav.). Šventojo biografijoje yra toks aprašymas: paskirtas dirbti į netoli Florencijos esantį vienuolyną, šv. Antanas „jame pasiryžo būti pats mažiausias tarp mažųjų brolių ir dirbo juodžiausią darbą – mazgojo virtuvės indus. Taip vietoj

17. Šv. Antanas sako pamokslą vienuolyne susirinkusiems broliams.

Stasio Latono nuotr., 2023

kankinio vainiko šv. Antanas norėjo pas Dievą pelnyti nusižeminimo ir aštrios atgailos laurus⁶⁴. Šia freska kartu yra iliustruojamas Antano, kaip pamokslininko, atradimas. „Kartą netolimame Forlio miestelyje buvo pranciškonų ir dominikonų naujokų šventinimai. Vienuolyno vyresnysis prašė brolius pasakyti pamokslą, bet nė vienas iš jų nenorėjo kalbėti, tad įsakė Antanui.“⁶⁵ Nickas iš susirinkusiųjų nė nemanė, kad jis turi tam tin-

⁶⁴ Sužiedėlis (1931), 11.

⁶⁵ *Ibid.*, 13.

Ign. Colombo del 18 mo.

Humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam.
S. Antonio che aveva sempre cercato di nascondere se stesso, fu dal Signore in Forti portentosamente manifestato come un'arca di scienza. Apprendiamo dal Santo ad umiliarci in ogni incontro sulla terra, per essere da Dio esaltati nel Cielo.

18. Colombo Ignatio, *Humilia te in omnibus & coram Deo inuenies gratiam.*
 Graviūra is kn.: [Azevedo Emmanuelle], *Vita e miracoli del gloriosissimo taumaturgo Santo Antonio di Padova* (1829), il. 5.

19. Deganti žvakė ant stalo. Emblema su lema:
ET LATET, ET LUCET („Ir slepiasi, ir šviečia“).

Stasio Latono nuotr., 2023

20. Vyrklė su pelenais. Emblema su lema:
IAM PENITUS EXSTINCTUS („Jau visiškai užgesęs“).

Stasio Latono nuotr., 2023

kamą išsilavinimą, ir „visi nustebę išgirsta pilnus išminties, gilaus mokslo, paprastumo ir meilės žodžius. Visi pajuto jame aukštą iškalbingumo dovaną, sujungtą su dideliu nuolankumu ir gaivinaimą artimo meilės ugnimi“⁶⁶. Patį siužetą leidžia patikslinti Colombo grafikos ciklo graviūra su įrašu: *Humilia te in omnibus & coram Deo invenies gratiam* („Nusižemink visame kame ir rasite malonę prieš Dievą“)⁶⁷ (18 pav.). Lyginant freską su minėtu raiziniu, matyti, kad freskoje vaizduojamas šv. Antanas, sakantis pamokslą kapitulos salėje (graviūroje – vienuolių stalai, nukrauti maistu), o freskoje scena plėtojama bažnyčioje, jo besiklausantieji vienuoliai skirtingais abitais (baltai vilkintys – dominikonai) vaizduojami šalia balta staltiese nukloto stalo. „Antano iškalba visus nugalejo ir nusinešė kaip kokia srovė. Ištiesę kaklus, jie godžiai sekė kalbėtojo žodžius ir jo mintį, kuri lukštenosi aiški ir gili.“ Būtent ši scena žymi Antano pamokslavimo pradžią.

⁶⁶ Jasenaukas (1936), 10.

⁶⁷ [Azevedo Emmanuelle, Colombo Antonio, Colombo Ignatio], *Vita e miracoli del gloriosissimo taumaturgo Santo Antonio di Padova* (1829), il. 5.

21. Emblema iš knygos: Woytt, *Emblematischer Parnassus* (1730), t. 3, nr. 482, 85. *Archive.org* nuotr.

22. Angelas perduoda laišką. Stasio Latono nuotr., 2023

Šią sceną lydi ir papildoma dvi emblemos. Emblemoje (E8) vaizduojama deganti žvakė su lema *ET LATET, ET LUCET* („Ir slepiasi, ir šviečia“) (19 pav.). Ši lema emblemos ikonai buvo parinkta iš Ioannio Michaelio von der Ketteno knygos⁶⁸ ir simbolizuoja jo slėptą pamokslavimo galią ir mokytumą. Kitoje emblemoje (E9) vaizduojama viryklė su pelenais ir lema: *IAM PENITUS EXSTINCTUS* („Jau visiškai užgesęs“) (20 pav.). Ši emblema sukurta remiantis Woyto knyga, kurioje ji aiškinama taip: „tai, kas taip ryškiai degė anksčiau, dabar atpažįstama iš pelenų“⁶⁹ (21 pav.). Taigi abi emblemos nurodo šv. Antaną, kuris nuolankumu, pasninkavimu ir sunkiu kasdieniu darbu slėpė savo kilmės, išminties, iškalbos ir pamokslavimo dovaną, pasirinkdamas atgailautojo kelią su naujais ginklais – nusizeminimu ir paprastumu.

Apsidinės dalies pasakojimą užbaigia dar trys mažosios scenos. Vienoje jų yra vaizduojama scena „Angelas perduoda laišką“ (f), kuriai me buvo prašoma ordino ministro leisti šv. Antanui atsiduoti maldai ir

⁶⁸ *Appelles symbolicus* (1699), 780,

⁶⁹ *Emblematischer Parnassus* (1730), t. 3, emblema 482, 85.

23. Portugalijos karaliaus sūnaus palaiminimas. Stasio Latono nuotr., 2023

24. Jėzaus Vaikelio pasirodymas šv. Antanui. Stasio Latono nuotr., 2023

kontempliacijai (22 pav.). Parašęs laišką, jis paliko jį savo kambarėlyje ir nuėjo pas gvardijoną paprašyti, kad pasiuntinys laišką pristatytų adresatui. Bet grįžęs atgal į savo kambarėlį, laiško neberado. Po kiek laiko gavo iš

25. Joseph Sebastian Klauber, graviūra is kn.: *Vita S. Antonii Paduani...* (München, 1796),
il. 14. München, Bayerische Staatsbibliothek, Asc. 605 k-20.

ministro atsakymą, kad gali persikelti į laiške prašytą vietą.⁷⁰ Šis stebuklas paliudija, kad Dievui šis prašymas buvo tinkamas ir atitiko jo numatytą šv. Antano veiklos planą.

Dar vienas siužetas yra susijęs su atgailavimu (g). Jame vaizduojamas priešais Antaną atgailaujantis grafas, Portugalijos karaliaus sūnus, patekęs kaip belaisvis į Prancūzijos karaliaus rankas (23 pav.). Atgailautojas, kaltinantis save dėl daugybės sunkių nuodėmių, su ašaromis išreiškė savo vidinį sielvartą ir dėkojo, kad iš to paties gimtojo Lisabonos miesto ir iš to paties šaltinio, iš kurio jie buvo abu krikštyti, kilo toksai šventas vyras. Karalaičio Ferdinando pažeminimą ir nešlovę atpirko mažesnis brolis Ferdinandas (šv. Antanas)⁷¹, tai kartu dviejų vyrų žemiško gyvenimo palyginimas. Šventasis patikino, kad Viešpats jam atleido visas nuodėmes. Šiuo siužetu parodoma, kad nuoširdi atgaila priartina prie Dievo!

Šv. Antano išskirtinumą ir dieviškąjį palaiminimą iliustruoja dar vienas siužetas – „Jėzaus Vaikelio pasirodymas šv. Antanui“ (h) (24 pav.). Jis aprašomas taip: „Kartą šv. Antanui viename mieste sakant pamokslus, jo geras draugas Tissone priėmė jį pas save ir, kad šventasis ramiau galėtų užsiimti mokslu ir mąstymu, paskyrė jam patogų atskirą kambarį. Vaikščiodamas po savo namus, miestietis iš smalsumo pažvelgė ten, kur vienumoje meldėsi Antanas. Pamatė, kad ant Antano rankų buvo labai malonus ir nepaprastai gražus vaikelis.“⁷² Freskoje vaizduojamas šv. Antanas ir tarpduryje nedidelis miestiečio atvaizdas. Ši kompozicija kiek susisieja su Klauberio grafiniu pirmavaizdžiu⁷³ (25 pav.). Ši freska užbaigia pirmąjį pasakojimą ir liudija šv. Antano išskirtinumą. Taigi šis pirmasis apsidinės dalies siužetinių freskų ir emblemių ciklas tarsi yra įžanga į šv. Antano asmenybės išskirtinumą, pasiryzimą ir kalba apie asmenines jo savybes, tinkančias vienuoliniam pašaukimui ir pamokslavimui. Neatsitiktinai šventojo savybės pabrėžiamos ir jo himne, o tai atspindi ir freskų sumanymą:

⁷⁰ Guidaldi (1939), 45.

⁷¹ Vian (1951), 101.

⁷² Guidaldi (1939), 56.

⁷³ Klauber, *Vita Sancti Antonii Paduani*, il. 14.

[...]

Ižadus paskirt panorėjęs Dievui,
meta, jaunas dar, iškilmes pasaulio,
tuoj visa širdim priesakais Pranciškaus
imasi sekti.

Meldęsis slapčia nuo visų ir tyliai,
kūną alinę ir gaivinę sielą,
dar nežinomas, tapo vertas gauti
šviesą aukštybių.

Jos pripildytas iš dangaus, drėkina
gývu šaltiniu arimus, pasėlius,
stiebiasi žiedai, pamaldumas kyla,
klesti ramybė.

Rašto moko jis pats pirmasis brolius,
slėpinius šventus jiems atskleidžia, liepus
tėvui⁷⁴; garbę tad mokytojo pelno
tarp Mažesniųjų.

Valdantis širdim, nesutepęs rankų,
išprašyk ir mums tokią pačią dorą,
juk skubi visų, kas tik šaukias, gelbėt,
dovanas lieji [...].⁷⁵

Taigi emblemos šioje dalyje tampa tam tikrų šventojo savybių simboliais ir temiškai jungiamos su siužetinėmis kompozicijomis.

Lubų dekoras pagrindinėje bažnyčios navoje. Pagrindinėje bažnyčios navoje esantys tapyti siužetai yra susiję su šv. Antano pamokslavimu žmonėms ir su jo stebuklais, t. y. veikla ir ryžtu. Pirmoji mažoji scena (i)

⁷⁴ T. y. pranciškonų ordino įkūrėjui šv. Pranciškui.

⁷⁵ Himno *Clara lux, mundo nova nunc refulget* vertimas iš lotynų kalbos – Onos Dilytės-Čiurinskienės. Dėkoju Onai už pasidalijimą šiuo himnu ir įžvalga, taip pat už pagalbą rekonstruojant ir verčiant lotyniškus freskų įrašus.

pristato šventojo uolumą pamokslaujant ir giedant chore, skirtingose vietose tuo pačiu metu (26 pav.). Pirmame paveikslo plane vaizduojamas velnias, bandantis išvilioti klausytoją iš šventojo pamokslo: jis prieina prie moters kaip pasiuntinys (vaizduojamas dešinėje, su ragais) ir praneša, kad vienas iš jos sūnų buvo nužudytas. Tačiau kai šventasis iš sakyklos demaskuoja jo apgaulę, pasiuntinys staiga dingsta be pėdsakų. Pirmame plane esanti pamokslo scena atlieka dvigubą funkciją, ji vizualizuoja ne

26. Velnias kaip pasiuntinys trikdo šv. Antano pamokslą.

Stasio Latono nuotr., 2022

tik Antaną, sužlugdžiusį velnio klastą, bet ir Antaną, pamokslo metu prisimenantį savo antrąjį įžadą, ir perkelia mintį į antrąją mažąją siužetą dešinėje, kuris iliustruoja jo bilokacijos gebėjimą. Antanas per velykinį pamokslą pagrindinėje Monpeljė bažnyčioje staiga prisiminė, jog iš tikrųjų tuo metu turėtų giedoti *Aleliuja* vienuolyno bažnyčioje. Darydamas pertrauką pamoksle, jis spėja tuo pačiu metu pasirodyti vienuolyno bažnyčioje ir sugiedoti *Aleliuja*, o paskui tęsia pamokslą kitoje vietoje. Kitame siužete (j) vaizduojamas chore giedantis Antanas (vaizduojamas su

28. Josephas Sebastianas Klauberis, graviūra iš kn.: *Vita S. Antonii Paduani...* (München, 1796), il. 5. München, Bayerische Staatsbibliothek, Asc. 605 k-20.

27. Vienuolyno chore giedantis Antanas
(bilokacijos stebuklas). Stasio Latono nuotr., 2022

29. Šventojo susidūrimas su žiauriuoju Ezzelinu.
Stasio Latono nuotr., 2022

aureole) (27 pav.). Bilokacija jo biografijose minima bent kelis kartus.⁷⁶ Šios dvi freskos akivaizdžiai yra susijusios su 5-ąja Klauberio grafikos ciklo iliustracija „Antano uolumas pamokslaujant“, o įrašas joje įvardija siužetą: „Šv. Antanas tuo pat metu matomas pamokslaujantis žmonėms ir atliekantis savo pareigas chore. Jis išvengia demono gudrumo – pasiuntinio, norinčio išvilioti kilniąją Matroną iš Siono“⁷⁷ (28 pav.). Dauguma personažų ir jų judesių gan tiksliai pakartota tapytose kompozicijose ir leidžia manyti, kad dailininkas šias graviūras žinojo ir reikiamus elementus skolinosi savo kūriniams.

Kitoje tapyto lubų plafono pusėje yra dar viena scena, glaudžiai susijusi su pamokslavimu ir įtikinėjimu. Šioje scenoje vaizduojamas šventojo

⁷⁶ Guidaldi (1939), 20–23.

⁷⁷ S. ANTONIUS *simul ad populum praedicans, ac in choro suo fungi officio conspicitur. Eludit astutiam Daemonis in figura cursoris Nobilem Matronam a Concione abducere volentis*, iš: Klauber, *Vita Sancti Antonii Paduani*, il. 5.

30. Šv. Antano pamokslas žuvims. Stasio Latono nuotr., 2022

susidūrimas su žiauriuoju Ezzelinu (k), kuris buvo nužudęs nemažai žmonių Veronoje (29 pav.). Bibliografai taip aprašo šią sceną: „Tai sužinojęs šv. Antanas, nieko nebijodamas, drąsiai pas jį nuėjo ir tarė: „Dievo priešė, žiauriausias tirone ir pasiutęs šunie, ar dar ilgai liesi krikščionišką kraują? Štai virš tavęs yra skaudi ir baisi dieviškoji ištarmė.“⁷⁸ Šv. Antano veidas, trykštantis žaibais, sulaužo ir sušvelnina Ezzelino, žiauraus tirono, dvasią. Scena iliustruoja dviejų galingų asmenybių susidūrimą – vieno ginklas buvo smurtas, kito – teisingumas.

Trečioji didžioji scena – „Pamokslas žuvims“ (C) (30 pav.). Ši viena pagrindinių ir gražiausių šio aptariamo ciklo freskų išsiskiria architektūros vaizdavimu, jūriniu peizažu su žuvimis, taip pat šv. Antano gestu. Šis pamokslas laikomas pirmuoju šv. Antano stebuklu. „Jūs, marių ir upių žuvelės, pasiklausykite Dievo žodžių, nes netikėliai eretikai užsikemša ausis. Bematant suplaukia pas šv. Antaną daugybė didelių ir mažų žuvų, kokios niekas dar niekada nebuvo matęs, o Antanas pradėjo sakyti pamokslą joms iškilmingai ir karštai.“⁷⁹ Freskoje matome, kaip Antano nurodymu žuvys

⁷⁸ Guidaldi (1939), 7.

⁷⁹ Vian (1951), 99.

31. Priekalas su deimantu, kurį šlifuoja dieviškoji ranka su plaktuku, kyšanti iš debesų. Emblema su lema: *NEMINI CEDO* („Niekam nepasiduodu“), Stasio Latono nuotr., 2020

33. Emblema iš Woytto knygos *Emblematischer Parnassus* (1730), t. 3, nr. 13, 7. Stasio Latono nuotr., 2020

susirenka į pamokslą ir įdėmiai jo klausosi, sukeldamos praėiviams nuostabą. Žuvų vaidmuo šventojo pamoksle yra grynai alegorinis ir išryškina tradicinėje hagiografijoje postuluojamą stebuklingo šventojo ir gyvūnų santykį, taip suteikiant šventajam išskirtinę pamokslautojo galią. Sceną palyginus su minėtu Klauberio grafikos ciklu, matyti, kad dailininkas patį judesį ir kitus elementus galėjo iš jos pasiskolinti.⁸⁰

Antano pamokslautojo darbą ir kovą su eretikais perteikia šalia šios scenos vaizduojamos dvi emblemos. Vienoje jų (E10) vaizduojamas priekalas su deimantu ant jo, kurį šlifuoja dieviškoji ranka su plaktuku, kyšanti iš debesų. Lema: *NEMINI CEDO* („Niekam nepasiduodu“).

32. Emblema – prie šulinio stovintys du nuogi vaikai – vienas geria vandenį, kitas – meta akmenį ir grumstus. Lema: *HAEC BENEFICIA GRATIA* („Šios naudos dėl malonės“). *Archive.org* nuotr.

⁸⁰ Klauber, *Vita Sancti Antonii Paduani*, il. 9.

34. Šv. Antanas palaimindamas išgydo sergantį vaiką. Stasio Latono nuotr., 2020

35. Šv. Antano pamokslavimo metu jo klausytojai liko apsaugoti nuo lietaus ir krušos, užklupusios vietovę. Stasio Latono nuotr., 2020

du“)⁸¹ (31 pav.). Ši emblema dažnai vaizduojama šventųjų kankinių vaizdiniuose pasakojimuose.⁸² Kitoje emblemoje (E11) vaizduojami prie šulinio stovintys du nuogi vaikai – vienas geria vandenį, kitas – meta akmenį. Lema: *HAEC BENEFICIA GRATIA* („Šios naudos dėl malonės“) (32 pav.). Ši emblema gan tiksliai „pasiskolinta“ iš Woytto knygos, kurioje pateikiamas toks emblemos aprašymas: „Prie šulinio stovi du nuogi berniukai, tuo metu vienas geria vandenį, ką tik ištrauktą kibiru, kitas – meta į šulinį purvo gumulus ir akmenis“⁸³ (33 pav.). Šios emblemos moralas – nespjauk į šulinį, iš kurio gersi; taip alegoriškai perteikiama kova su eretikais.

⁸¹ Woytto knygoje tokios emblemos nėra, bet gerai žinoma emblema su lema *VIRTUS INEX-PUGNABILIS*.

⁸² Kemp (1981), 31.

⁸³ *Emblematischer Parnassus* (1727–1730), emblema 193, 37.

Toliau yra du mažesnieji siužetai, iliustruojantys jo stebuklus ir leidžiantys pereiti į kitą didžiąją sceną. Dešinėje pusėje pavaizduota kilminga moteris, rankoje laikanti kūdikį: šv. Antanas palaimindamas išgydo sergantį vaiką (I) (34 pav.). Kairėje pusėje siužetas – „Šv. Antano pamokslas lauke“ (M), kurio metu įvyko stebuklas – jo klausytojai liko apsaugoti nuo lietaus ir krušos, užklupusios vietovę Antanui sakant pamokslą (35 pav.). Jis, drąsindamas tikinčiuosius, tarė: „Nesijaudinkite ir lietaus visai nebijokite, nes aš pasitikiu tuo, Kuris neapvilia.“⁸⁴

36. Pamokslas apie turtuolį: „Kur tavo lobis, ten ir tavo širdis.“
Stasio Latono nuotr., 2020

Ketvirtoji didžioji lubų dekoruota scena – „Pamokslas apie turtuolį: kur tavo lobis, ten ir tavo širdis“ (D). Pagrindinė freskos scena susijusi su šventojo pamokslavimo stebuklu ir tiesioginiu jo pamokslo supratimu (36 pav.). Per pamokslą jis paskelbė, kad neseniai miręs lupikautojas dabar

⁸⁴ Guidaldi (1939), 42.

37. Joseph Sebastian Klauber, graviūra iš kn.: *Vita S. Antonii Paduani...* (München, 1796),
il. 6. München, Bayerische Staatsbibliothek, Asc. 605 k-20.

yra pragare, tačiau jo širdis vis dar jo pinigų skrynioje; iš tiesų, atidarius dėžę, ji ten ir buvo rasta. Šis šventojo pamokslas turtų tema buvo toks įspūdingas, kad vėlesnėje tradicijoje buvo pakeltas iki stebuklingo.⁸⁵ Ši scena glaudžiai susijusi 6-ąja Klauberio graviūrų ciklo iliustracija su įrašu: „Šv. Antanas sužino, kad tarp monetų rasta prakeiktojo turtuolio širdis. Lietus ir kruša nepalietė jo klausytojų, kol jis pamokslavo lauke“⁸⁶ (37 pav.). Šios freskos tapytas siužetas iš dalies atkartoja kai kurias asmenų pozas, nors ši scena išsiskiria labai raiškiais architektūros elementais.

Šalia ištapytos dvi emblemos. Vienoje jų (E12) vaizduojama vandenynje atsispindinti saulė su lema: *LUCET IN OMNI* („Šviečia visame kame“) (38 pav.). Ši emblema „pasiskolinta“ iš Woytto knygos, kurios subskripcija skelbia: „Jos auksinis spindulys šviečia nuo visų kartu“⁸⁷ (39 pav.). Emblemoje vaizduojama daug vienas šalia kito mažų vandens rezervuarų žuvims ir kiekviename iš jų atsispindi ryškiai šviečianti saulė. Čia kalbama apie Antano pamokslų išskirtinumą. Kitoje emblemoje (E13) vaizduojamas angelas, kalantis inkarą su lema: *EX DURIS DURIOR* („Iš tvirtos tvirtesnis“) (40 pav.). Ši emblema taip pat pasiskolinta iš minėtosios Woytto knygos, kurioje pateiktas toks emblemos aprašymas: „Vaikas-angelas stovi prie kalvės ir kaldina stiprų laivo inkarą“⁸⁸ (41 pav.). Šios emblemos moralas – „tai, kas dabar sunku, gali tėtis gerokai ilgiau“, t. y. tvirtas tampa dar tvirtesnis, o geras pamokslininkas – dar geresnis, tai pabrėžia ir šv. Antano biografai: „buvo tai asmuo, nukaltas iš geležies.“⁸⁹

Šalia vaizduojamos dvi mažesnės siužetinės scenos. Viena jų – kecionė pas saracenus (musulmonus) į Afriką (o) (42 pav.). Ji gana tiksliai paremta 3-iaja grafikos ciklo iliustracija su įrašu: „Šv. Antanas, tikėdamasis kankinystės, išsiruošė vykti pas saracenus, bet Dievo apvaizdos buvo priverstas sugrįžti, išsaugotas daugelio išgelbėjimui“⁹⁰ (43 pav.). Šis siužetas

⁸⁵ Stoll (2020), 17.

⁸⁶ S. ANTONIUS *Divitis damnati cor inter nummos reperiri detegit. Pluvia et grando Auditores eius, dum in agro concionaretur, non contingunt*, iš: *Vita Sancti Antonii Paduani*, il. 6.

⁸⁷ *Emblematischer Parnassus* (1730), t. 3, emblema 125, 25.

⁸⁸ *Emblematischer Parnassus* (1727–1730), emblema 145, 29.

⁸⁹ Vian (1951), 142.

⁹⁰ S. ANTONIUS *spe Martyrii, ad Saracenos ire perrexit: sed providentia Dei redire coactus, servatus plurimorum saluti*, in: Klauber, *Vita Sancti Antonii Paduani*, il. 3.

38. Vandenyje atspindinti saulė. Emblema su lema: *LUCET IN OMNI* („Šviečia visame kame“). Stasio Latono nuotr., 2020

40. Angelas kala inkarą. Emblema su lema: *EX DURIS DURIOR* („Iš tvirtro tvirtesnis“). Stasio Latono nuotr., 2020

39. Emblema iš Woytto knygos *Emblematicher Parnassus* (1730), t. 3, nr. 125, 25. *Archive.org* nuotr.

41. Emblema iš Woytto knygos *Emblematicher Parnassus* (1730), t. 3, nr. 145, 29. *Archive.org* nuotr.

rodo jam numatytą kitą garbingą darbą – skelbti Dievo žodį paklydusiems ir ne Portugalijoje, o Italijoje, į kurią jį nubloškia audros laivas. Iš graviūros į freską yra tiksliai perkeltas laivas, jo fonas ir peizažas, iš laivo išlipantys asmenys. Antrasis siužetas – „Gauna iš Pranciškaus užduotį skelbti ir aiškinti Šventąjį Raštą“ (p) (44 pav.). Freskoje vaizduojamas šv. Pranciškus Asyžietis, laiminantis šv. Antaną, taip pavesdamas šventąjį

pamokslauti ir mokyti Šventojo Rašto tiesų. Šis siužetas gan tiksliai perkeltas iš Klauberio ražinio⁹¹ (45 pav.).

Penktoji didžioji lubų skliauto scena (E) – „Stebuklas Lisabonoje, arba šv. Antanas prakalbino mirusįjį tėvų nekaltumui įrodyti“ (46 pav.). Šioje freskoje šventasis vaizduojamas savo gimtajame mieste Lisabonoje kaip savo tėvų, neteisingai apkaltintų žmogaus nužudymu, gelbėtojas. Tolimoje Paduvoje Antanui atskleidžiama sunki tėvų padėtis, jis išeina

42. Šv. Antano kelionė pas saracenus (musulmonus) į Afriką. Stasio Latono nuotr., 2020

ir angelų yra nunešamas į Lisaboną. Tėn šv. Antano nurodymu mirusysis (scenos priekyje vaizduojama iš kapo pakilusi ir sėdinti figūra) patvirtina tėvo nekaltumą (išbalęs vyras surištomis rankomis). Šalia vaizduojamas burmistras, vilkintis geltonais drabužiais. Šis epizodas gražiai pristatomas šv. Antano biografų: „Dievo tarnas Antanas pasimeldė, kad gailestingas Dievas padėtų jam šiame reikale. Pasimeldęs atsistojo ir su gyvu tikėjimu

⁹¹ Klauber, *Vita Sancti Antonii Paduani*, il. 4.

43. Joseph Sebastian Klauber, graviūra iš kn.: *Vita S. Antonii Paduani...* (München, 1796),
il. 3. München, Bayerische Staatsbibliothek, Asc. 605 k-20.

balsiai tarė: „Žmogau, Visagallo Dievo vardu ir Jėzaus Kristaus gailėtingumu įsakau tau pasakyti, ar mano tėvai yra tave užmušę.“ Nuostabus dalykas. Dievo tarnui įsakius, žmogus, jau prieš keletą dienų palaidotas, iš kapo balsiai atsakė: „tie, kurie apkaltinti mano nužudymu, yra nekalti, visai nekalti.“⁹² Tokiu būdu šventojo tėvai buvo išteisinti. Ši freska iš dalies yra susijusi su Klauberio graviūrų ciklo 13-ąja iliustracija „Bebaimė Antano meilė žmogui“⁹³. Jas palyginę matome, kad kai kurios freskos figūros ir

44. Šv. Antanas gauna iš šv. Pranciškaus užduotį skelbti ir aiškinti Šventąjį Raštą.
Stasio Latono nuotr., 2020

pati kompozicija sukurta sekant minėtuosiu raižiniu (47 pav.). Šis pasakojimas idėjinėje freskų programoje susijęs su velnio klastingumu ir gudrumu, bet kartu primena Antano meilę tėvams – šventasis savo širdyje visada

⁹² Guidaldi (1939), 80.

⁹³ Klauber, *Vita Sancti Antonii Paduani*, il. 13.

S. ANTONIUS, munus Prædicandi ac sacras Lit-
teras interpretandi accipit: Fraudem Doemonis
detegit, dum concionem ad Populum habuit.

Klauber sc. et exc. A. D.

45. Joseph Sebastian Klauber, graviūra „Šv. Pranciškus Asyžietis laimina
šv. Antanų“, il. 4. München, Bayerische Staatsbibliothek, Asc. 605 k-20.

47. Joseph Sebastian Klauber, graviūra iš kn.: *Vita S. Antonii Paduani...* (München, 1796), il. 13. München, Bayerische Staatsbibliothek, Asc. 605 k-20.

46. Stebuklas Lisabonoje (šv. Antanas prakalbino mirusįjį tėvo nekaltumui įrodyti).
Stasio Latono nuotr., 2020

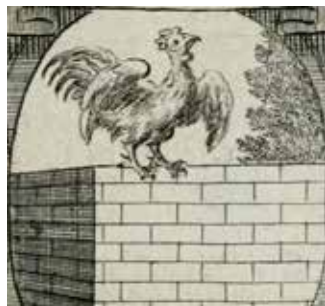
saugojo švelniausią meilę jiems ir ją įrodinėjo visais įmanomais tarnystės ir pagalbos veiksmais.

Šalia šios scenos esančioje emblemoje (E14) vaizduojamas gaidys ant mūrinės tvoros su lema: *ACCINGIT SE AD OPUS* („Pasiruošia darbui“) (48 pav.). Ši emblema gan tiksliai perkelta iš Woytto knygos, kurioje pateikiamas jos paaiškinimas: „Ant mūro sienos stovi naminis gaidys, kuris, kai nori giedoti, išskleidžia sparnus ir vėl suglaudžia“⁹⁴ (49 pav.). Tuo aiškinama, kad jis visada yra pasiruošęs, ir kai tik sargybinis sušuks, bėgs į pagalbą. Ši analogija siejama su šv. Antanu, kuris gelbėja tikinčiuosius įvairiose situacijose. Kitoje emblemoje (E15) vaizduojamas iš olos išlindęs riaumojantis liūtas, tolumoje stebintis bėgančius elnius. Lema: *VOCE*

⁹⁴ *Emblematischer Parnassus* (1730), t. 3, emblema 442, 77.

48. Gaidys ant mūrinės tvoros. Emblema su lema:
ACCINGIT SE AD OPUS („Pasiruošia darbui“).
Stasio Latono nuotr., 2020

49. Emblema iš Woytto knygos
Emblematicher Parnassus (1730), t. 3,
nr. 442, 77. *Archive.org* nuotr.

50. Iš olos išlindęs riaumojantis liūtas. Emblema su lema:
VOCE EJUS PERTERRITI („Jo balso išgąsdinti“). Stasio Latono
nuotr., 2020

51. Riaumojantis liūtas. Emblema iš
Woytto knygos *Emblematicher Parnassus...*,
Augsburg, 1730, t. 3,
nr. 273, 49. *Archive.org* nuotr.

EJUS PERTERRITI („Jo balso išgąsdinti“) (50 pav.). Ši emblema taip pat žinoma iš minėtos Woytto knygos, kur aiškinama jos prasmė: „Liūtas išnyra iš urvo atvirame lauke ir labai įnirtingai riaumuoja, todėl elniai baimingai bėga per lauką“⁹⁵ (51 pav.). Jos subskripcija – „Kai tik jis suriaumuoja, visi buvo beprotiškai išsigandę.“ Greičiausiai šios emblemos analogiją galime suprasti kaip dievobaimingumą ir jo rūstybę.

Šalia esantys mažesnieji siužetai glaudžiai siejasi su šv. Antano kova su demonais. Dešinės pusės scenoje (r) vaizduojama „Šv. Antano kova su tamsa“ (52 pav.). Joje matome naktį demono smauginamą besimeldžiantį šv. Antaną, kuriam padeda gintis „visas dangus“. Šios freskos ikonografija tiesiogiai susijusi su Klauberių grafnio ciklo to paties pavadinimo iliustracija su įrašu: „Velnias bandė užpulti šv. Antaną, kuris, šaukdamasis Marijos vardo, Kryžiaus ženklu velnią privertė bėgti ir tuo išganingu ženklu išvarė demonus iš apsėstųjų“⁹⁶ (53 pav.). Freskoje gan tiksliai perkeltas visas siužetas: graviūros pirmame plane matome, kaip velnias bando uždusinti šventąjį, bet jį paleidžia, kai šventasis kreipiasi pagalbos į Kristų, Švč. Mergelę Mariją ir į angelus. Tai pergalingas šventojo susidūrimas su velniu, kuriam teko galutinai jį apleisti. Kitas freskų cikle vaizduojamas siužetas yra susijęs su šv. Antano galia išvaryti demonus (s) (54 pav.).

Aptarę freskų meninę programą matome, kad, kuriant emblemas, buvo naudotasi keliais šaltiniais: bent 8 emblemos sukurtos naudojantis Woytto emblemų knyga „*Emblematischer Parnassus*“, kitos – tiesiog sukurtos, ypač tos, kurios atspindi šventojo charakterio savybes ar jo šventumo kelią, o įrašai (lemos) parinkti pagal šventiesiems rekomenduojamas inskripcijas (*Appelles symbolicus*, 1699). Panašiai elgiamasi ir su siužetiniais paveikslais, dauguma jų turi panašumų į Klauberio ciklą, tai tik paliudija, kad šį ciklą dailininkas tikrai žinojo ir kai kuriais atvejais gan tiksliai sekė. Tačiau akivaizdu, kad Nemirovskis turėjo ir kitų pirmavaizdžių, nes tapydamas savo ciklą jis gausiai paveiksluose naudojo romietiškos baroko ar-

⁹⁵ *Emblematischer Parnassus* (1727–1730), emblema 273, 49.

⁹⁶ Įrašas graviūros apačioje: *S. ANTONIUS Diabolum, eum praefocare tentantem, invocato Mariae nomine, Signo Crucis in fugam convertit, eoque salutifero signo ex oenergumenis Daemones expellit*, pagal: Klauber, *Vita Sancti Antonii Paduani*, il. 11.

52. Antano kova su tamsa. Stasio Latono nuotr., 2020

54. Antanas išvaro demonus. Stasio Latono nuotr., 2020

chitektūros pavyzdžius. Tad galime tik spėti, kad dailininko akiratyje buvo dar vienas ciklas, greičiausiai Italijos dailininko, arba architektūrinių pastatų graviūrų atlasas. Juo naudojantis buvo sukurtos puikios kompozicijos, išraiškingi siužetai, kuriuose dalyvauja asmenys, išskiriantys savo gestais ir portretais, drabužiais, pastatų interjeriais ir architektūra. Pats ciklas turi dvi aiškias idėines skartis – apsidinėje dalyje vaizduojamos šventojo savybės ir jo kelias link pamokslavimo, bažnyčios centrinės navos lubų skliauto tapyboje pasakojami šv. Antano stebuklai, taip užmezgant santykį su tikinčiais; šis ciklas išeinantiems iš bažnyčios parodo viltį – tamsos įveikimą ir velnio nugalėjimą!

Dar vienas išryškėjęs aspektas yra tai, kad aptarę viso ciklo scenas matome, kad jame nėra vieno labai reikšmingo šv. Antano stebuklo – prieš monstranciją parklupusio asilo, privertusio eretiką atsiversti į katalikų tikėjimą. Remdamiesi Surdokaitės-Vitienės tyrimu žinome, kad šis ste-

S. ANTONIUS Diabolum eum præfocare tentan-
tem invocato Mariæ nomine Signo Crucis in fugam
convertit eoque salutifero signo ex oenergumenis Dæ-
mones expellit.

Klauber sc. et exc. A. 9.

53. Josephas Sebastianas Klauberis, graviūra iš kn.: *Vita S. Antonii Paduani...* (München, 1796),
il. 11. München, Bayerische Staatsbibliothek, Asc. 605 k-20.

buklas buvo pavaizduotas skulptūriniame pagrindinio Šv. Antano Paduviečio altoriaus antrame tarpsnyje.⁹⁷ Tai buvo itin svarbus visos idėjinės programos elementas, vainikuojantis stebuklingą Šv. Antano Paduviečio paveikslą pagrindiniame altoriuje. Tai perša mintį, kad šis ciklas buvo sukurta derinantis prie kitų bažnyčioje esančių dekoru elementų. Taigi tiek lubų freskos, tiek kitos interjero sudėtinės dalys (altoriai, sakykla, sienų freskos, paveikslai) kūrė vientisą bažnyčios ikonografinę programą. Bažnyčios interjero puošybos visumai suvokti ir ikonografinės programos sumanymui atskleisti yra reikalingi papildomi visų bažnyčios dekoru elementų tyrimai.

Apibendrinimas

Ciklo išskirtinumas – originalus pasakojimas, sudėliotas ne chronologine tvarka, o konceptualiai. Freskas pagal sumanymą galime skirti į dvi dalis. Apsidinėje dalyje vaizduojamas šv. Antano vienuolinis kelias, pradedant nuo pašaukimo iki pasirengimo eiti pamokslauti į viešumą. Kitoje ciklo dalyje – bažnyčios centrinės navos skliaute – siužetai susieti su šv. Antano pamokslavimo galia: nuo pamokslo žuvims, pagalbos vaikams, stichijų valdymo, bilokacijos galių, piktųjų sutramdymo, teisingumo demonstravimo iki antgamtinių šventojo galių, prakalbinant mirusįjį, išteisinant savo tėvus, išvarant demonus ir pačiam nuo jų apsiginant. Ciklą sudaro penkios didžiosios ciklo siužetinės iliustracijos – „Apsisprendimas tapti mažesniu broliu (pranciškonu)“, „Šv. Antano pamokslas vienuolyne“, „Šv. Antano pamokslas žuvims“, „Pamokslas apie turtuolį“ ir „Stebuklas Lisabonoje“ – tai esminiai šventojo gyvenimo įvykiai, pradedami ir pabaigiami veiksmu Lisabonoje, taip sukuriant uždara baigtinį ratą.

Freskos išsiskiria brandaus baroko stilistika, vaizduojamose scenose raiškiai dominuoja romietiškos architektūros elementai. Daugumas siužetų komponuojami sekant grafiniais pavyzdžiais, kai kuriose freskose gan tiksliai kartojamas figūrų išdėstymas, kai kada aplinka ar kiti elementai ir

⁹⁷ Surdokaitė-Vitienė (2023), 291.

tai tik parodo, kad buvo sekama XVIII a. grafiniais pavyzdžiais. Nustatytos kelios knygos ir grafikos ciklai, kuriais vadovautasi kuriant idėjinę šio ciklo programą. Kuriant kai kurias scenas buvo sekama Josepha Sebastiano Klauberio sukurtu grafiniu ciklu *Vita S. Antonii Paduani* (München, 1796). Siužetus papildė 15 emblemų, kurios alegoriškai perteikia šv. Antano vienuolinio kelio paiešką ir jo veiklą aistringai vykdant savo pašaukimą sakyti pamokslus. Emblemos buvo integruotos į patį pasakojimą kaip papildantys elementai, o didesnioji emblemų dalis sukurta remiantis Laurento Wolfgango Woytto emblemų veikalu „*Emblematischer Parnassus*“ (Augsburg, 1727–1730). Dailininko akiratyje buvo ir kiti spaudiniai, pirmosios penkios emblemos greičiausiai naujai sukurtos specialiai šiam ciklui, tai rodo glaudų idėjinės programos ir dailininko darbą. Kuriant šį ciklą buvo pasinaudota keliais vizualiniais šaltiniais taip sukuriant labai vertingą XVIII a. 7 deš. monumentaliosios sakralinės dailės kūrinį.

Tyrimas taip pat parodė, kad nors lubų dekoras yra vientisas ir baigtinis ciklas, tačiau bažnyčios interjere jis buvo tik kaip viena viso interjero sumanymo dalis, darniai įsiliejusi į bažnyčios dekorą visumą. Pagrįsti ciklo programinį pasirinkimą leistų bažnyčios interjero dalių ir freskų visumos tyrimas.

Publikuoti šaltiniai

[Alciati Andreae], *Omnia Andreae Alciati v. c. Emblemata: cum commentariis, quibus emblematum omnium aperta origine, mens auctoris explicatur, & obscura omnia dubiaque illustrantur: per Claudium Minoem*, Antwerp: Plantin, 1581.

[Azevedo Emmanuelle, Colombo Antonio, Colombo Ignatio], *Vita e miracoli del gloriosissimo taumaturgo Santo Antonio di Padova*, edizione nuovissima accuratamente epilogata dalla celebre opera dell' abate Emmanuelle de Azevedo adorna di XXV tavole in rame, Padova: Per Valentino Crescini, 1829.

[Caussin Nicolas], *De symbolica Aegyptorum sapientia, in qua symbola, aenigmata, emblemata, parabola historicae apologi, hieroglyphica. Ex horo Apolline, Clemente, Alexand. S. Epiphanio, Symposio Poeta, cum Notis & Observationibus, itemque Polyhistor Symbolicus et parabolum hist. Stromata Libris XII. Complectens. Authore R. P. Nicolao Caussino Trecensi e Soc. Iesu. [...]. Coloniae Agrippinae: Apud Ioannem Kinchium sub Monocerote veteri, Anno M.DC.LIV [1654].*

- [Engelgrave Henricus], *Lucis evangeliae sub velum sacrorum emblematum recondita ... per R. P. Henricum Engelgrave Societatis Jesu theologum ... Lucis evangelicae, sub velum sacrorum emblematum reconditae, pars tertia. Hoc est caeleste pantheon, sive caelum novum, in festa et gesta sanctorum totius anni, selecta historia, & morali doctrina varie illustratum per R. P. Henricum Engelgrave, S. I. Theologum, Coloniae Agrippinae, 1657.*
- [Engelgrave Henricus], *Lux Evangelica in omnes anni dominicas, pars II per R. P. Henricum Engelgrave Societatis Jesu*, Antverpiae: Apud Viduam et Haeredes Ioannis Cnobbari, 1654.
- [Hugone Herman], *Pia desideria tribus libris comprehensa ... Auctore R. P. Hermano Hugone Soc. Iesu*, Antverpiae, Apud Lucam de Potter, in candido Lilio. M. DC. LXXVI.
- [Kauffmann Johann], *Effigies S. Antonij Paduani, prout in Söllheimb prope Salisburgum novo Eidem erecto ac dedicato Sacello a devotis visitatur et impense veneratur = Abbildung des H. Antonii von Padua, welicher zu Söllheimb negst Salzburg in der neu Erhebt u[nd] Ihm Geweichten Capellen von umbligenten örthern andächtig besuecht und ver Ehrt wird. Abbildung des H. Antonii von Padua Johann Kauffmann, Augspurg, 1699.*
- [Klauber Joseph Sebastian], *Vita S. Antonii Paduani = Der paduanische Wundersmann in seiner Lebensgröße abgebildet; das ist: das Leben und die Wunderwerke des heiligen Antonius von Padua. Mit Sittenlehren und Andachtsübungen. Zweyte neu verbesserte Auflage*, München, 1796. Prieiga internete: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10789324?q=Klauber&page=6,7>.
- [Ketten von Ioannis Michaelis], *Apelles symbolicus: exhibens seriem amplissimam symbolorum, poetisque, oratoribus ac verbi Dei praedicatoribus conceptus subministrans varios*, Amstelodami, Gedani: apud Ianssonio-Waesbergios, 1699.
- [Mätzler Anton, Christoph Thomas Scheffler (invenit et delineavit), Martin Engelbrecht (excudit)], *Vita Sancti Antonii Paduani, Ordinis Minorum, Magnis Miraculis, Signis, ac Prodigiiis Illustrata = Lebensgeschichte des heiligen Antonius von Padua. Von Dekan und Pfarrer Mätzler in Offenbach. Mit 13 Kupfern*. Augspurg, 1831. Prieiga internete: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10260350?page=,1>.
- [Picinelli Filippo], *Mundus symbolicus: in Emblematum Universitate Formatus, explicatus, et tam sacris, quam profanis eruditionibus ac sententiis illustratus: subministrans oratoribus, praedicatoribus, academicis, poetis & innumera conceptuum argumenta*, Coloniae Agrippinae: Sumptibus Hermannii Demen, 1687.
- [Woytt Laurentius Wolfgang], *M. Laurentii Wolfgangi Woyttens Emblematischer Parnassus worauf die Musen, ihre Blumen-Lese, zu allerhand Freuden und Trauer-*

Krèantzen halten : um, den Lob-werthen Tugend-Chor, durch angenehme Rosen: hergegen, das ungezèahmte Laster-Thun, mit wildem Dorn- und Distel-Flor, zu krèonen : nach specialem Verlangen, in einem Gefilde, von funffzehen Hundert in dreyen verschiedenen Theilen verfassten ...: gantz neu-erfundenen, und zierlich in Kupffer gestochenen naturellen Moralischen Sinn-Bildern ... dargestellt und ausgefertigt, Augspurg: Jeremias Wolf, 1727–1730.

Literatūra

- Aleksandravičiūtė Aleksandra, Vilniaus pranciškonų bažnyčios XVIII a. dekoras, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 7: *Ženklas ir simbolis senojoje Lietuvos dailėje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1996, p. 151–173.
- Aleksandravičiūtė Aleksandra, Vilniaus pranciškonų (Mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčia, *Lietuvos vienuolynai: vadovas*, sud. Rūta Janonienė, Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, p. 388–396.
- Baronas Darius, Pranciškonų kankiniai Vilniuje: gyvoji atmintis ir kapų tylą, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 31: *Istorinė tikrovė ir iliuzija: Lietuvos dvasinės kultūros šaltinių tyrimai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, p. 47–59.
- Baronas Darius, *Pirmieji pranciškonų žingsniai Lietuvoje XIII–XVII a.*, ser. *Studia Franciscana Lituanica*, t. I, Vilnius: Aidai, 2006.
- Baronas Darius, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.*, Vilnius: Aidai, 2010.
- Baronas Darius, Vilniaus pranciškonų bažnyčia – iš pelenų ne kartą pakilęs feniksas, bernardinai.lt, 2020 10 02. Prieiga internete: <https://www.bernardinai.lt/vilniaus-pranciskonu-baznycia-is-pelenu-ne-karta-pakiles-feniksas/> [žiūrėta 2024 09 20].
- Cibulskas Valentas, Karenga Ignacas, *Lietuvos dailininkų žodynas XVI–XVIII a.*, t. I, sud. Aistė Paliaušytė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005, p. 150–151.
- Detlaff Marek Adam, Pranciškonų vienuolyno ir Švč. Mergelės Marijos bažnyčios įsteigimas Vilniuje, *Soter*, 2003, Nr. 9, p. 265–272.
- Detlaff Marek Adam, Pranciškonų vienuolynas ir Švenčiausiosios Mergelės Marijos bažnyčia Vilniuje (XIV–XVII a.), *Pirmieji pranciškonų žingsniai Lietuvoje XIII–XVII a.*, Vilnius: Aidai, 2006, p. 54–81.
- Detlaff Marek Adam, Brolijos ir amatininkų cechai prie Vilniaus pranciškonų vienuolyno nuo XVII a. iki vienuolyno uždarymo 1864 m., *Pranciškonai Lietuvoje*, Vilnius: Aidai, 2008, p. 11–25.
- Drėma Vladas, *Vilniaus bažnyčios: iš Vlado Drėmos archyvų*, Vilnius, 2008.

- Gamboso Vergilio (sud.), *La vita del Santo raccontata dai contemporanei: Assidua – Rigaldina*, III edizione, Padua: Editioni Messaggero Padova, 2012.
- Guidaldi Aloyzas, *Šventojo Antano žiedai*, iš italų kalbos vertė J. J., Kretinga: Pranciškonų spaustuvė, 1939.
- Janonienė Rūta, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, Vilnius: Aidai, 2010.
- Janonienė Rūta, Šv. Antano Paduviečio kultas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, *Lietuva–Italija: šimtmečių ryšiai*, sud. Daiva Mitrulevičiūtė, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2016, p. 390–407.
- Jasenaukas A., *Šventas Antanas Paduvietis*, Marijampolė: Marijonų spaustuvė, 1936.
- Kantak Stefan Kamil Juliusz, *Franciszkanie Polscy*, t. 2: 1517–1795, Kraków: Nakładem prowincji Polskiej oo. Franciszkanów, 1938.
- Karpuk Waldemar MIC, *Brat Franciszek Niemirowski (1734–1795) – malarz mariański okresu późnego baroku w Polsce*, prieiga internete: <https://padrimariani.org/en/wp-content/uploads/sites/4/2020/01/2-br-franciszek-niemirowski-1734-1795.pdf>.
- Kažuro Ina, XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės institucinės spaustuvės fenomenas: pranciškonų atvejis, *Knygotyra* 77, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2021, p. 203–235.
- Kažuro Ina. Pranciškono Antonijaus Neverovskio portreto mįslės, prieiga internete: <https://biblioteka.vu.lt/apie/naujienos/1340-pranciskono-antonijaus-neverovskio-portreto-misle>.
- Kemp Cornelia, *Angewandte Emblematik in süddeutschen Barockkirchen*, München, Berlin: Deutscher Kunstverlag, 1981.
- Klajumienė Dalia, *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004.
- Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas*, d. 1, Vilnius: Mokslinė-metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba, 1973.
- Lietuvos vienuolynai: vadovas*, sud. Rūta Janonienė, Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, p. 388–396.
- Morelowski Marjan, Rosiak S., Dwaj nieznaní artyści Polacy, *Prace i materiały sprawozdawcze Sekcji Historji Sztuki*, t. II, z. 1–4, Wilno: Nakładem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, 1935.
- Pranciškonai Lietuvoje*, [parodos katalogas], sud. Lijana Birškytė-Klimienė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2009.
- Rosiak Stefan, Gmachy pofranciszkańskie w Wilnie a architekt o. Kazimierz Kamiński i malarz o. Franciszek Niemirowski, *Kurjer Wileński*, 1933, 9 i 10 lipca.
- Stankevičienė Regimanta, Sienų tapyba (DV 373), *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, t. 1: *Vilnius*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, p. 498–499.

Stoll Peter, *Kupferstichserien aus dem Verlag Martin Engelbrecht in Augsburger Andachtsliteratur des 19. Jahrhunderts. Mit Ergänzungen zum Werkkatalog von Christoph Thomas Scheffler*, Universitätsbibliothek, Augsburg, 2020, prieiga internete: <https://opus.bibliothek.uni-augsburg.de/opus4/frontdoor/deliver/index/docId/76641/file/schlosser.pdf>.

Surdokaitė-Vitienė Gabija, Šv. Antano Paduviečio gyvenimas ir darbai Vilniaus pranciškonų bažnyčios skliauto tapyboje, *Excellentia virtutum: šventieji Lietuvos kultūroje*. Mokslo straipsnių rinkinys, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2019, p. 67–104.

Surdokaitė-Vitienė Gabija, The Vault Frescoes in the church of the Conventual Franciscans in Vilnius: the Reflection of the Franciscans' Spirituality, *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. XVI, sud. W. Walczak, K. Wiszowata-Walczak, Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, 2023, p. 345–400.

Sužiedėlis S., *Šventas Antanas Paduvietis*. 700 metų jo mirties sukaktuvėms paminėti, Kaunas: Kauno arkikatedros Bazilikos Vikarų kolegijos leidinys, 1931.

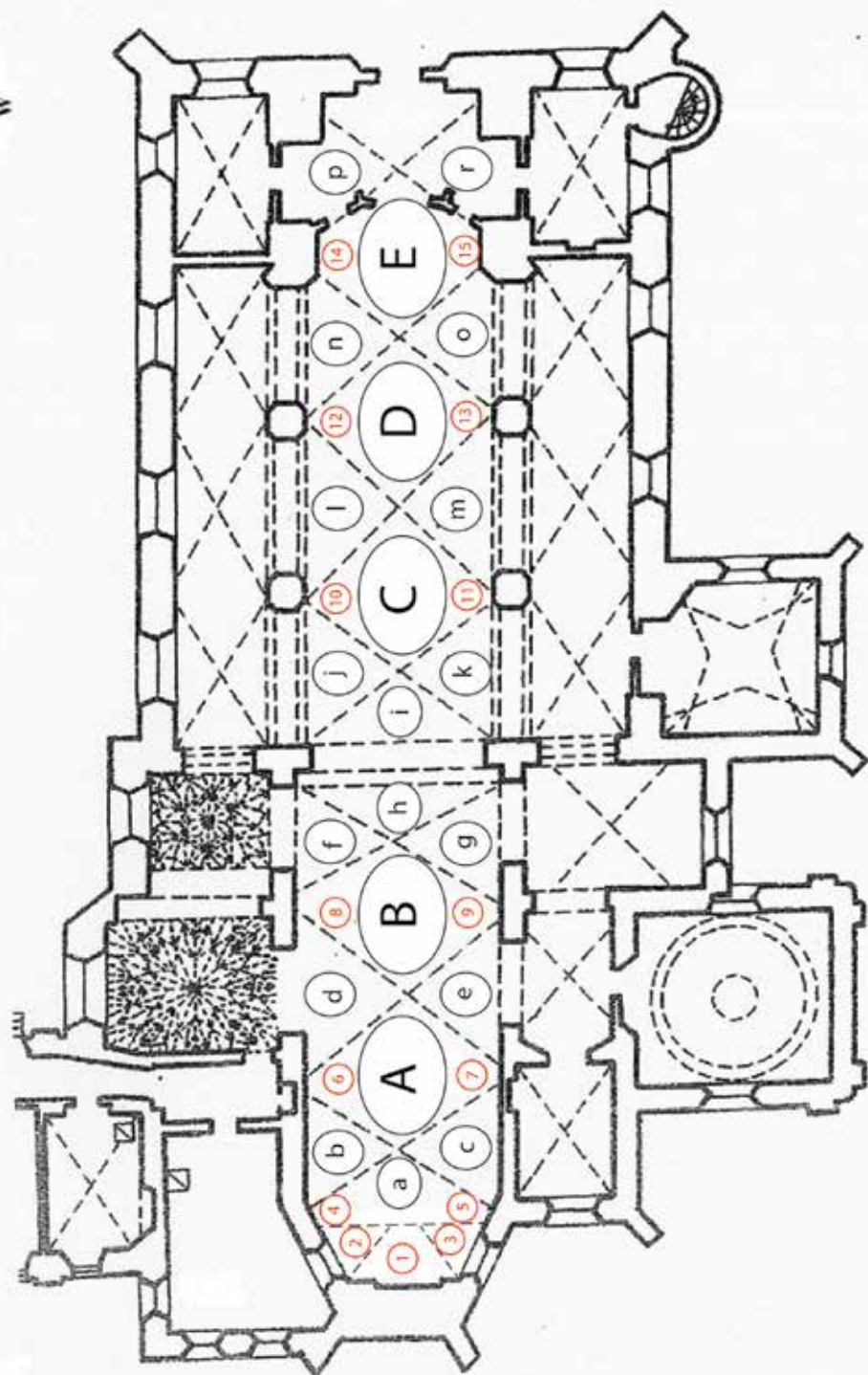
Šurkutė Indrė, Antano Paduviečio ikonografija Lietuvos baroko dailėje, *Logos*, 2010, t. 65, p. 211–222.

Vasiliūnienė Dalia, *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolių palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*, Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2023.

Vian Nello, *Šv. Antanas Paduvietis*, vertė Antanas Vaičiulaitis, Kennebunk Port: Maine: tėvų pranciškonų leidinys, 1951.

E

W

Priedas

Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios planas ir vaizduojamos scenos:

- A – Apsisprendimas tapti mažesniuoju broliu (pranciškonu).
- B – Šv. Antanas sako pamokslą vienuolyne susirinkusiems broliams.
- C – Šv. Antano pamokslas žuvims.
- D – Pamokslas apie turtuolį: „Kur tavo lobis, ten ir tavo širdis.“
- E – Stebuklas Lisabonoje (nužudytojo prikėlimas šv. Antano tėvo nekaltumui paliudyti).
- a – Ferdinando pašaukimas pasirinkti vienuolio kelią: *QUO DEUS VOCAT EUNDUM EST* („Kur Dievas šaukia, ten reikia eiti“).
- b – Šv. Antano pranciškonų abito įvilkinimas.
- c – Nuolankus šv. Antano darbas vienuolyno virtuvėje.
- d – Pėdos nu(si)kirtimas ir atgaila.
- e – Atgailautojo pėdos priauginimas.
- f – Angelas perduoda laišką.
- g – Portugalijos karaliaus sūnaus palaiminimas.
- h – Antano regėjimas (Vaikelio Jėzaus pasirodymas šv. Antanui).
- i – Velnias kaip pasiuntinys trikdo Antano pamokslą.
- j – Vienuolyno chore giedantis Antanas (bilokacijos stebuklas).
- k – Susidūrimas su žiauriuoju Ezzelinu.
- l – Šv. Antanas išgydo sergantį vaiką jį palaimindamas.
- m – Šv. Antano pamokslas lauke suvaldžius lietaus stichiją.
- n – Pašaukimo gelbėjimas (Kelionė į Maroką).
- o – Gauna šv. Pranciškaus palaiminimą pamokslauti.
- p – Antano kova su tamsa.
- r – Antanas išvaro demonus.

Emblemos:

1. Tarpekis tarp uolų: *GRATA SILENTIA CAPTAT* („Trokšta malonios tylos“).
2. Raudona pagalvė su palmės šakelėmis: *SINE SANGUINE VICTOR* („Nugalėtojas be kraujo“).
3. Laurų vainikas ant staltiese dengto stalo: *PARTA SUDORIBUS* („Pelnytas prakaitu“).
4. Užversta knyga ant staltiese dengto stalo: *PRIMUS QUI ARCANA DETEXIT* („Pirmas, kuris atskleidė slėpinius“).
5. Neišlikusi.
6. Kankinimo įrankiai, antrame plane – kartuvės: *NON CEDAM* („Nepasiduosiu“).
7. Link tekančio šaltinio bėgantis elnias: *UT CITIUS* („Kuo greičiau“).
8. Deganti žvakė ant stalo: *ET LATET, ET LUCET* („Ir slepiasi, ir šviečia“).
9. Viryklė su pelenais: *IAM PENITUS EXSTINCTUS* („Jau visiškai užgesęs“).
10. Priekalas su deimantu, kurį šlifuoja ranka su plaktuku: *NEMINI CEDO* („Niekam nepasiduodu“).
11. Prie šulinio stovi du nuogi vaikai – vienas geria vandenį iš jo, kitas – į šulinį meta grumstus: *HAEC BENEFICIA GRATIA* („Šios naudos dėl malonės“).
12. Saulė, atsispindinti visuose vandens telkiniuose: *LUCET IN OMNI* („Šviečia visame kame“).
13. Angelas kala inkarą: *EX DURIS DURIOR* („Iš tvirtro tvirtesnis“).
14. Giedantis gaidys ant mūrinės tvoros: *ACCINGIT SE AD OPUS* („Pasiruošia darbui“).
15. Iš olos išlindęs riaumojantis liūtas, stebintis tulumoje bėgančius elnius: *VOCE EJUS PERTERRITI* („Jo balso išgąsdinti“).

Jolita Liškevičienė

The frescoes of the life and miracles of St Anthony of Padua in the ceiling vaults of the Franciscan Church in Vilnius: Prototypes and conception of reconstruction

Summary

The article focuses on the Baroque fresco cycle painted on the ceiling vaults of the central nave of the Franciscan Church in Vilnius. It depicts the life and miracle scenes of St Anthony of Padua, combining them with the emblems to create a cohesive narration. The frescoes were painted by the Marian monk Franciszek Nemierowski between 1773 and 1780, commissioned by Antoni Karęga, the Prior of the Franciscan Monastery of Vilnius. The article analyses the iconography of the frescoes, their subjects and emblems, discusses the written and graphic sources, identifies the possible prototypes and outlines their meanings and the sources of the choice of emblems and reconstructs the programmatic idea of this extended work of sacral art.

The article analyses 22 depicted narrative scenes and 15 emblems. The distinctive feature of the cycle is that the original narrative of the saint's life is arranged conceptually rather than in chronological order. The cycle can be divided into two parts. The apse depicts the monastic life of St Anthony of Padua, from his calling to join the monastery to his readiness for preaching in public. In the next part of the cycle, located in the central nave of the church, the scenes are linked to the preaching power of the saint: a sermon to the fishes, controlling the elements, the powers of bilocation, defeating Satan, the demonstration of justice, the supernatural powers of the resurrection of the murdered, attesting the innocence of Anthony's father and expelling the devil. The frescoes are characterised by a mature Baroque style, with architecture dominating the compositions of the scenes depicted. The arrangement of the figures and, in some cases, the surroundings repeat graphic examples in most plots. The frescoes follow the mid-18th century graphical cycle *Vita S. Antonii Paduani* (Munich, 1796) by Joseph Sebastian Klauber. The plots are complemented by 15 emblems, most based on the book *Emblematischer Parnassus* by Laurent Wolfgang Woytt (Augsburg, 1727–1730). However, some emblems were probably newly created for the cycle. Although the ceiling décor is a continuous and complete cycle, it was only one part of the overall interior concept harmoniously integrated into the whole interior of the church.

Keywords: St Anthony of Padua, Franciscans, the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Vilnius, cycle of frescoes, emblems